

Antieke filosofie

2025

Ivar Takeda
05-01-2026

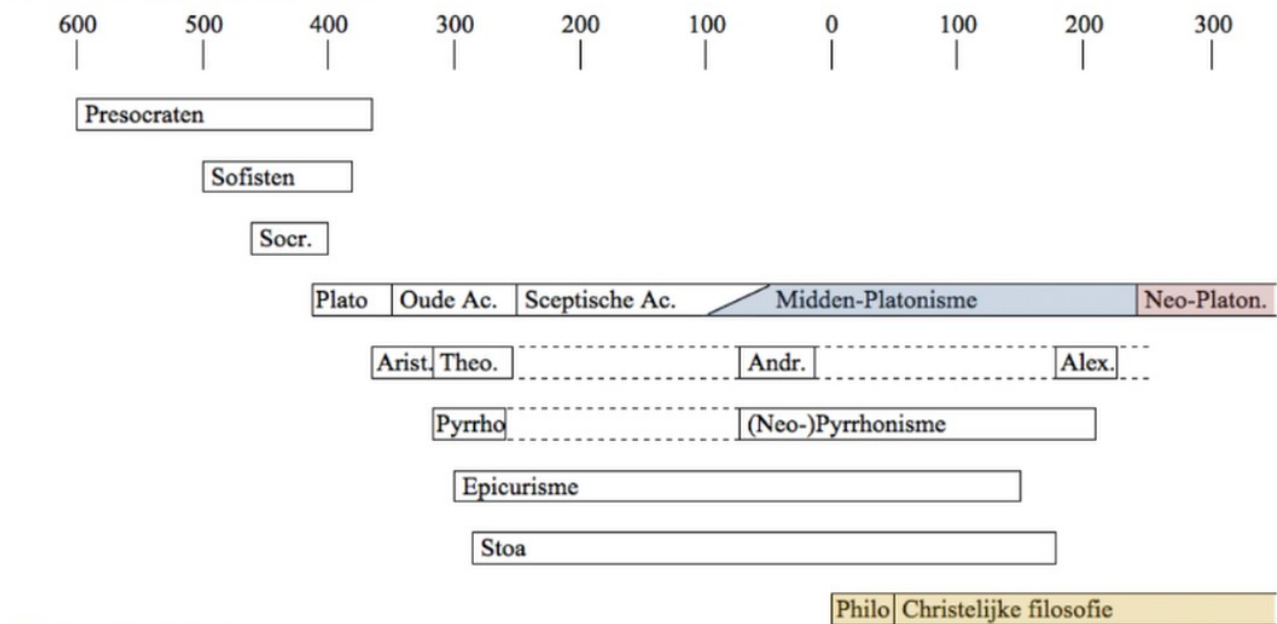
Inhoudsopgave

Begrippen Antieke Filosofie.....	3
Introductie.....	5
Xenophanus.....	8
Vragen over Xenophanus.....	9
Heraclitus.....	10
Vragen over Heraclitus.....	11
Sofisten.....	13
Vragen bij Plato's Protagoras 320c-322d.....	15
Socrates.....	16
Vragen bij Plato's Apologie 18a-24a.....	17
Vragen bij Plato's Theaetetus 149b-151d.....	19
Plato.....	20
Plato's Ideeënleer (metafysica / kentheorie).....	21
Welke vergelijkingen maakt plato voor zijn ideeën?.....	22
Plato's theorie van de ziel (psychologie).....	24
Heeft Plato een politieke filosofie?.....	25
Vragen bij Plato's Meno (80d-86c).....	26
Vragen bij Plato's Symposium 209e-212a.....	28
Vragen bij Plato's De Staat (V, 451b-457b).....	29
Vragen bij Plato's Phaedo (78b-84b).....	30
Aristoteles.....	32
Leven en werken van Aristoteles.....	34
Logica van Aristoteles.....	35
Kennis bij Aristoteles.....	36
Metafysica van Aristoteles.....	37
Ethiek & Politieke filosofie van Aristoteles.....	39
Vragen bij Aristoteles' Metafysica 1.1-2.....	40
Vragen bij Aristoteles' Ethica Nicomachea.....	42
Vragen bij Aristoteles' Politica 1 (selectie over slaven).....	44
Epicurisme en de Stoa.....	46
Epicuristen.....	47
Canonica.....	48
Fysica (< Democritus)......	49
Ethica.....	50
Vragen bij Epicurus' Brief aan Menoeceus.....	51
Stoïcijnen.....	53
Kenleer.....	53
Logica.....	53
Fysica.....	54
Ethiek.....	55
Vragen over Cicero, De finibus bonorum et malorum 3.22.....	56
Vragen over Epictetus, Handboekje 1-6.....	57
Vragen bij Marcus Aurelius' Persoonlijke notities.....	58
Scepticisme.....	60
Vragen bij Sextus Empiricus' Grondslagen van het Pyrrhonisme.....	62
Plotinus.....	64
Vragen bij Plotinus' Enneaden V 1 'Over de drie hypostasen ...'.....	66
Leerdoelen.....	69
Sofisten.....	69
Plato.....	70
Aristoteles.....	71

Begrippen Antieke Filosofie

Chronologie van de antieke filosofie?

Chronologisch overzicht

Historische gebeurtenissen

Geboorte van Plato	425 BC
Geboorte Socrates	470 BC
Dood van socrates	399 BC
Stichting Acedemie	378 BC
Toetreding van Aristoteles tot de Acedemie	367 BC
Plato sterft	348 BC

Verschillende fases in de Antieke filosofie

Presocratische filosofie	Natuurfilosofen, sofisten	600BC - 399BC
Klassieke filosofie	Socrates, Plato en Aristoteles	399BC - 322BC
Hellinistische filosofie	Epicurisme, stoïcisme, scepticisme	322BC - 87BC
Vroeg romeinse filosofie	Midden platonisme, pyrrhonisme, christendom	87BC – 240 AD
Laat romeinse periode	Neoplatonisme, christendom	240AD – 600 AD

Griekse woorden

Arche	Eerste beginsel waar alles uit is ontstaan
Stoichea	Elementen waar alles uit bestaat
Apeiron	Iets dat onbepaald is (Anaximander)
Tetrakys	De gelijkzijdige driehoek van Pythagoras bestaande uit 10 punten
Sophia	Wijsheid

Filos	Liefhebber
Filosofia	Liefhebber van wijsheid
Aretē	politieke deugd of voortreffelijkheid. Iets wat zijn werk goed doet. (kan ook een mes zijn dat goed snijdt)
Nomos	Conventie
Phusis	Natuur
Eînai	Zijn als in iets zijn (de tafel is bruin). Zijn als predicaat/attributen
Heros	is in de Griekse mythologie een dapper en geweldig man die als god werd vereerd en daarom een goddelijke vader of moeder werd toegedicht. Heroën werden opgewaardeerd tot halfgoden.
Ausia	“Zijn” of “substantie”
Ataraxia	Gemoedsrust
<i>Epoche</i>	Opschoten van het oordeel
Isostheneia	Beide kanten te onderzoeken om zo tot een evenwicht te komen
To agathon	Het Goede

Algemene begrippen

Filosofie	Liefde voor wijsheid, streven om wijs te worden
Wijzen	Ervaren raadgevers
Filosoof	Ontstaan als een Spottende Bijnaam, wannabee wijs. Een beoefenaar van filosofie, die ook advies geeft mbt politiek en samenleving
Hellinisering	Het verspreiden van de griekse taal en cultuur ondermeer tijdens het rijk van alexander de Grote
Naturalisme	Bij het verklaren van de dingen uitgaan van wat met de zintuigen kan worden waargenomen in de natuur, in tegenstelling tot het velaren vanuit goden
Reductionisme	Het vereenvoudigen van een theorie door het aantal factoren te verminderen en er zoveel mogelijk mee te verklaren.
Kritisch individualisme	Kijken naar wat ik denk
Traditionalisme	Uitgaan van cultuur
Monisten	Er is een element of beginsel
Pluralisten	Er zijn meerdere elementen of beginsels (Anaxagoras, Empedocles, Leucippus, Democritus)
Atomisten	Er zijn atomen en lege ruimte
Inductie	Een algemene stelregel afleiden uit een particulier geval. Kennis ontstaat uit waarneming, door generalisatie en abstractie
Deductie	Een particulier geval verklaren aan de hand van een algemene stelregel
Presocraten	Dit zijn de natuurfilosofen en de sofisten (inclusief Socrates)

Introductie

begrippen

kritisch apparaten	De verwijzingen naar de originele teksten
Primaire overlevering	Overlevering dmv middeleeuwse geschriften en papyrusfragmenten
Secundaire overlevering	Overlevering uit citaten, parafrases en vertalingen
Stemma	Een schematisch overzicht van alle geschriften. Op basis van overeenkomstige fouten en eigen fouten. Het doel is zo dicht mogelijk bij het oorspronkelijke geschrift te komen

Wat is antieke filosofie?

Dit is de filosofie van de oude grieken en de Romeinen en daarmee eurocentrisch.

Waarom Griekse filosofie?

Het is onderdeel van een doorgaande traditie zowel in de joodse als de Arabische traditie. Filosofie is gedefinieerd door de oude grieken.

Welk tijdsbestek betreft de antieke filosofie

600 BC tot 600 AD

Wie zijn de oudste griekse dichters?

Hesiodos en Homerus

Waarom waren de presocraten de eerste filosofen?

Ze waren de eerste denkers die zich niet louter op mythe en cultuur baseerden van verklaringen zochten in de natuur en middels redenerie probeerde de natuur te verklaren, zonder invloed van de goden. Ze waren de eerste die theorieën ontwikkelden over de werkelijkheid met rechtvaardiging.

Wat is kenmerkend voor het einde van de Griekse filosofie?

Dat deze filosofie niet vanuit het christendom wordt geïnterpreteerd. Het christendom gaat andere vragen stellen dan die in de klassieke oudheid voorkwamen

Wat is het verschil tussen filosofie en wijsheid

Filosofie is het verlangen naar en liefde voor wijsheid. Een wijs mens heeft geen filosofie nodig. Om wijs te zijn heb je ervaring nodig.

Wat heeft voor de verspreiding van de Griekse filosofie gezorgd?

De expansie van het rijk van Alexander de Grote en de latere veroveringen van de islamitische dynastieën.

Hoe kwam de antieke filosofie weer in Europa?

Door het islamitische rijk is de antieke filosofie via Noord-Afrika via Spanje weer in Europa terecht gekomen

Op welke manier was er sprake van ongelijkheid

De grieken hadden veel ongelijkheid in de samenleving. Mannen hadden het voor op vrouwen, de elite op het volk, Grieken hadden het voor op barbaren en de vrijen hadden het voor op slaven. Eigenlijk alle Griekse filosofen waren in deze opzichten bevoorrecht.

In welke opzichten onderscheidde de griek zich van de niet grieken?

Door de taal en de cultuur, niet door biologische of etnische factoren.

Waar kwamen de eerste Griekse filosofen vooral vandaan (presocratici)?

Zuid-Italië en Ionie

Waar is Athene nog meer om bekend?

Hoewel niet de eerste staat Athene bekend als een van de eerste en meest bekende democratie

Wat zijn de oudste geschriften Aristoteles?

Uit de elfde eeuw na christus

Hoe komt een vertaling tot stand?

Door oude handschriften en papyrusfragmenten te vergelijken en zo de oudst mogelijke tekst hier uit te destilleren. Daarnaast kunnen citaten, parafrases en vertalingen hier nog aan toevoegen

Waarom zijn de eerste filosofen vooral van buiten Griekenland?

Vanwege de botsingen en uitwisselingen van culturen, hierdoor was hier meer discussie. Door andere culturen ga je je eigen overtuigingen ter discussie stellen.

Welke uitgangspunten hadden de presocraten?

- Theorie vs mythe
- Naturalisme vs Goden
- Reductionisme vs veel factoren
- Kritisch individualisme vs Traditionalisme

Wat waren de belangrijkste verklarende principes?

- Niets kan uit niets ontstaan
- Analogieën gebruiken om dingen te verklaren. Vuur vergelijken met bijvoorbeeld de zon

Wat is het verschil tussen een element en een beginsel?

Een element is in alles aanwezig en uit een beginsel komt iets voort om het beginsel wordt omgezet naar iets anders

Wat zijn de belangrijkste thema's van de presocraten?

- Eerste beginsel (archê): waaruit is alles ontstaan?
- Elementen (stoicheia): waaruit bestaat alles?
- Ontstaan en vergaan
- Beweging/verandering

Met welke problemen hielden de presocraten zich vooral bezig?

- Waarom valt de aarde niet?
- Wat gebeurt er bij een zonsverduistering?
- Waardoor ontstaat regen?
- Waardoor ontstaan aardbevingen?

Thales	624-546	Water
Anaximander	610-546	Apeiron
Anaximenes	585-525	Lucht
Pythagoras	570-495	Getal en harmonie
Xenophanus	570-475	Aarde en water
Heraclitus	535-475	Vuur
Parmenides	540-470	Het Zijnde / Licht en Nacht
Zeno	515-450	Het Zijnde / Licht en Nacht
Anaxagoras	500-428	Zaden
Empedocles	485-425	Aarde, water, lucht en vuur
Leucippus		Atomen en lege ruimte
Democritus	460-370	Atomen en lege ruimte

Xenophanus

Wat is kenmerkend voor de presocrocraten?

Ze waren zeer kritisch op de religie en griekse goden en de manier om naar de natuur te kijken. Waren kritisch op Hesiodus en Homerus. Gingen zelf opzoek naar oorzaken van natuurverschijnselen.

Hoe dacht Anaximander dat het universum was?

Hij was de eerste die dacht dat er geen boven en onder was en dat de planeten en de zon draaide en dat de aarde een platte cilinder was. Hij dacht dat de zon achter de sterren stond.

Hoe kwamen de presocraten erop dat alles uit een beginsel is ontstaan?

Alles wat leeft heeft lucht en water nodig om te leven.

Wat bedoeld Aniximenes met lucht?

Met dacht dat lucht overal was, ook tussen de sterren.

Wat waren de kernideeën van Pythagoras?

Hij dacht dat alles getal en harmonie was. Dat bijvoorbeeld de afstanden tussen de hemellichamen worden bepaald door harmonische verhoudingen. Het is een beetje onduidelijk wat met getal wordt bedoeld. Het kan zijn dat ze getallen representeren, een getal zijn of bepaald worden door getalsverhoudingen.

Wat dacht Pythagoras over wat er met de mens gebeurde na de dood?

Hij dacht dat de ziel verhuisde naar een ander lichaam zowel mens als dier en daarom was hij vegetariër.

Wat betekent het tiental (tetrakys) van Pythagoras?

Hij dacht dat er 10 planeten waren en de verhoudingen geven de tonale verhoudingen weer van een octaaf, kwint en kwart. Hij dacht dat alles uit tien dingen bestond.

Hoe gaf Xenophanes zijn vorm aan zijn leer en waarom?

Hij was geïnspireerd door Hesiodus en Homerus maar zette zich er tegen af, dat was de traditionele religie in Griekenland en hij gebuikte dichterlijke en liederlijke vormen om zijn ideeën te verwoorden. Hij was heel kritisch op het heersende godsbeeld en wilde vernieuwend zijn.

Waarom dacht Xenophanes dat alles uit water voorkwam?

Hij zag fossielen van waterdieren in de bergen en dus dacht hij dat de bergen oorspronkelijk onder water stonden en dat de bergen langzaam uit water zijn voortgekomen. Hij dacht dat langzaam al het water omgezet zou worden in aarde. Uiteindelijk is er geen water meer. Hij had Kritiek op traditionele religie.

Vragen over Xenophanes

1 Geef, in je eigen woorden, de strekking weer van Xenophanes' kritiek op het traditionele godsbeeld.

Zijn kritiek is dat mensen de goden zien als antropomorf en niet als verheven en zuiver maar met alle onvolkomenheden van de mens zelf. Hij beargumenteert dat de mens zichzelf op god projecteert. Ik zou het samenvatten als "en de mens schiep god naar zijn evenbeeld"

2 In hoeverre verschilt het godsbeeld dat Xenophanes zelf voorstaat van de traditionele opvattingen? Is Xenophanes een monotheïst of een polytheïst? Verklaar je antwoord. (fr. 5-8)

Ik zou zeggen een monotheïst, er zijn wel meerdere goden zo zegt hij maar er is er maar 1 die het waard is om te aanbidden en om in te geloven. De andere goden zijn mindere goden (verschijnselen) en kennen de waarheid slechts gedeeltelijk. Ze verschillen in zekere zin weinig van mensen. Impliceert hij dat de goden onder de mensen leven? Zeus was een oppergod maar toch ook maar deze manier van god zijn als de andere goden, dat is meer polytheïsme.

3 Acht Xenophanes zekere kennis mogelijk? Waarom wel of niet? En hoe denkt hij over de mogelijkheid van intellectuele vooruitgang? (fr. 9-10)

Kennis is mogelijk maar de mensen zijn niet geïnteresseerd in waarheid maar in mening en zolang waarheid als mening wordt gepresenteerd is er ook minder overtuigingskracht. Immers wat maakt jouw mening belangrijker of meer waar dan mijn mening

Heraclitus

Wat weten we van van Heraclitus?

- Asociale kluizenaar
- Eenheid der tegendelen: strijd/oorlog
- Universele flux
- Kritiek op traditionele religie

Hoe kan ik een vraag beantwoorden?

Wat is mijn definitie en hoe voldoet het gevraagde wel of niet aan mijn definitie.

Wat is het verschil tussen wat we een rivier nomen en de daadwerkelijke rivier?

Een rivier blijft een rivier maar in de realiteit veranderd deze constant

Waarom is het moeilijker om te zeggen wat de presocratici dachten?

Er zijn weinig teksten voorhanden en de teksten die we hebben komen uit heel veel verschillende contexten en ze kunnen ook uit een heel andere periode van de filosoof zijn. Een filosoof ontwikkelt zichzelf ook

Vragen over Heraclitus

1 In fragment 1 en 2 gebruikt Heraclitus het Griekse woord 'logos', dat vele verschillende betekenissen heeft. Sommige vertalers interpreteren dit als 'redenering' of 'gedachtegang', namelijk Heraclitus' persoonlijke gedachtegang. Andere vertalers kiezen voor een vertaling als 'rede' of 'redelijkheid', namelijk de universele rede die aan alles ten grondslag ligt. Welke interpretatie heeft jouw voorkeur? Onderbouw je antwoord.

Ik kan deze vraag niet beantwoorden omdat uit de tekst niet blijkt wat "deze" precies is en betekenis van woorden moet in zijn juiste context worden gezien. Anderzins moet het iets zijn dat kan lijden tot de conclusie dat "alles een is". Dit maakt het waarschijnlijker dat het in ieder geval een gedachtegang of redenering is

2 Hoe denkt Heraclitus over de inzichten van anderen? (fr. 1, 3, 4, 5)

Een deel van de mensen kunnen geen begrip opbrengen ondanks dat ze de woorden en daden ervaren die eraan ten grondslag liggen. Een ander deel is zich nauwelijks bewust van wat hen overkomt dus die ontgaat het volledig. Het gaat hier om begrip en niet zozeer om kennis.

3 Is vuur voor Heraclitus een element zoals water en lucht dat waren voor Thales en Anaximenes, of is het nog iets meer? Verklaar je antwoord. Hoe verhoudt de ordening van de wereld zich tot het goddelijke? (fr. 6 en 7)

Nee bij Thales is de vorming van aarde uit water een onomkeerbaar proces, de aarde wordt niet zomaar weer zee. Bij Heraclitus lijkt er een soort oneindige loop te zijn waarbij water voorkomt uit vuur en uit zee komt weer voor de helft aarde en voor de helft een vuurstorm. Dit lijkt welhaast deel een eeuwig proces van creatie en leren ze zijn. Vuur wordt uiteindelijk weer vuur maar dan in de vorm van een storm. Ik zou zeggen dat hij observeert dat door de zon dingen ontstaan maar dat ze ook weer kunnen verbranden en zo weer aarde en vuur ontstaat (vuur en as).

4 Waarom kun je volgens Heraclitus wel en niet tweemaal in dezelfde rivier stappen? Wat bedoelt hij daarmee? (fr. 8 en 9)

Omdat we zelf continu veranderen ervaren we dezelfde rivier steeds anders. Dit is denk ik een beetje de paradox tussen verandering en jezelf blijven. Ik blijf ivar maar ik verander continu

5 Fr. 10, 11 en 12 geven elk een ander aspect van de zogenoemde 'eenheid der tegendelen'. Leg uit.

10 Je zou kunnen zeggen dat levend en dood slecht bepaald wordt door de veelheid. De hoeveelheid leven bepaald of iemand levend of dood is en de leeftijd of iemand jong of oud is. Wie leeft is altijd onderweg naar de dood

11 Twee dingen die uit elkaar lopen volgen tegengestelde paden met betrekking tot veelheid.

12 Goed en slecht bestaat niet er is slechts sprake van interpretatie gezien een bepaalde context

6 Welke rol spelen oorlog en twist in de filosofie van Heraclitus (fr. 13 en 14)? Zou je, op grond van fr. 13, Heraclitus een verdediger van de maatschappelijke status quo noemen? Waarom wel of niet?

Juist niet. Verschillende mensen zullen altijd verschillende noden hebben en dat zal altijd leiden tot twist. Hij stelt voor alle volwassenen op te hangen en de onvolwassenen opnieuw de staat vorm te geven

7 Hoe zou je fr. 15 en 16 met elkaar kunnen rijmen? Zou je, op grond van fr. 16 en 17, Heraclitus een democraat noemen? Wat zegt Heraclitus in fr. 18 en 19 over het goddelijke? Vergelijk dit eens met fr.10.

Ik denk niet dat hij een democraat is, een stadsmuur kenmerkt zich als iets dat iedereen altijd op dezelfde manier beschermd en door enkele is opgetrokken en onveranderlijk is. Mensen komen en gaan maar de stadsmuur blijft intact. Je kon de stad altijd maar alleen betreden door de stadspoort, er was u niformiteit, het gehoorzamen aan een.

8 Welke overeenkomsten en verschillen zie je met Xenophanes' opvatting van het goddelijke? Is Heraclitus volgens jou een monotheïst of een polytheïst? Verklaar je antwoord. Waar moeten we volgens Heraclitus (zie fr. 20 en 21) het goddelijke zoeken, en waar niet?

Wij mensen maken onderscheid tussen goed en kwaad maar voor de god die alles overstijgt (de god van xenophanes) is alles goed en rechtvaardig. Het goddelijke heeft een overzicht dat de mense niet heeft. Hij spreekt over “de god” dus noem ik hem een monotheïst. Anderzijds zeg hij “hier zijn ook goden” en dat impliceert wee polytheïsme.

Hij ziet god als iets inmaterieels, als niet in de materie maar meer als de drijvende kracht achter alle verandering. Ik zou hem zeker niet pantheïstisch of immanent noemen

Sofisten

Wat is kenmerkend voor de sofisten?

Waren net als de presocraten kritisch op religie en goden maar hun denken kenmerkte zich door na te denken over mens en maatschappij. Kritisch op traditionele waarden. Zij initieerde een soort verlichting in hun tijd. Hadden geen natuurfilosofie maar zijn wel leerlingen geweest van natuurfilosofen. Het is niet helemaal helder hoe dit precies zit.

De Sofisten waren specialisten in retorica.

Ze toonden hun kundigheid door te overtuigen van zwakkere standpunten.

Wat was de filosofie van de sofisten?

Ze waren aanhanger van het scepticisme of het relativisme. Ze geloofden dat de waarheid puur een kwestie van argumentatie in plaats van dat de waarheid op zichzelf gekend zou kunnen worden. Een uitspraak van Protagoras (in Plato's dialoog). De homo mensura-stelling:

"De mens is de maat van alle dingen; van die welke zijn dat ze zijn, en van die welke niet zijn dat ze niet zijn." (B1 D-K)

Hippias:

"Van goden kan ik niet weten dat ze zijn en ook niet dat ze niet zijn, en evenmin wat voor gedaante ze hebben. Verschillende dingen staan deze wetenschap in de weg, niet alleen het feit dat we ze niet kunnen zien, maar ook de korte duur van een mensenleven." (B4 D-K)

Ze ontkenden een vaste onveranderlijke waarheid. Georgias': *"het zijn bestaat niet"*. Ze hingen een soort moreel scepticisme aan waarbij ze moraliteit zagen als door de mens gemaakte regels om de zwakkeren te beschermen. Overtuiging vind plaats door woorden, niet door waarheid.

Georgias:

- *Er is geen waarheid, alleen overtuiging door het woord*
- *Er is niets.*
- *Als er al iets was, zouden wij het niet kunnen kennen.*
- *Als wij het zouden kunnen kennen, zouden wij het niet kunnen mededelen.*

Ethiek wordt bepaald door tijd en omstandigheden en is niet absoluut.

Het nomos-phasis debat

Het debat of menselijke instellingen (onze overtuigingen) en verhoudingen (hoe is de samenleving georganiseerd) voorkomen uit de menselijke natuur of uit conventie. Zouden menselijke instellingen en verhoudingen voort moeten komen uit mensen of uit de natuur. De sofisten hingen meestal nomos aan. Dit is de logische consequentie van het feit dat de waarheid voortkomt uit menselijke conventie in plaats van uit de natuur. Verhoudingen en instellingen zijn veranderlijk

Wat hebben zij gemeen met de natuurfilosofen?

Ze stonden ook kritisch te opzichte van traditionele opvattingen, waarden. Daarnaast waren ze ook opzoek naar beginselen maar dan van bijvoorbeeld de samenleving.

Waar waren de sofisten vooral vandaan?

Kwamen uit zuid Italië maar verplaatsten zich naar Griekenland, Athene.

Wat waren de voornaamste aandachtsgebieden voor de Sofisten?

In tegenstelling tot de natuurfilosofen hielden de sofisten zich bezig met retorica (argumentatie), en vragen over de natuur van taal en onze samenleving. Ze verdedigden zowel tegen als voor een stelling.

Hoe komen we aan onze kennis van de sofisten?

Met name van Plato en Aristoteles. De sofisten zijn vaak gesprekspartners van Socrates in Plato's dialogen.

Wat is de relatie tussen de sofisten en de politiek?

Zij gaven in die tijd vooral les in welsprekendheid omdat grieken (vrije burgers) zichzelf moesten verdedigen in de tijd van de sofisten. Voor de democratie was dit voorbehouden aan de aristocraten. Waren een bedreiging voor de aristocraten

Wat kenmerkte de Griekse democratie?

Het principe van de Atheense democratie was de deelname van alle vrije burgers (dus met uitsluiting van slaven, vrouwen, en residerende vreemdelingen). Dit betekende dat burgers voor zichzelf moesten spreken, zowel in rechtszaken als in politieke debatten.

Wat was een centrale vraag voor de sofisten?

Een centrale vraag die in verband met de sofisten wordt besproken, is of de deugd of voortreffelijkheid (aretē in het Grieks) opgevat als politieke deugd of voortreffelijkheid, onderwezen kan worden.

Moderne definitie van een sofist

- Praten over dingen waar je geen verstand van hebt
- Leugenachtig
- Redeneringen lijken waar maar zijn logisch gezien niet geldig (drogredenen)

Definitie volgens van een Sofist volgens Plato?

- de sofist een beeldmaker
- een voortbrenger van schijn in plaats van werkelijkheid, iemand die de kunst van tegenspraak en misleiding beoefent
- wekt de schijn van wijsheid geeft zonder ware kennis te bezitten

Wat is een sofist?

Beoefenaar van wijsheid, knappe kop, expert. Historisch gezien: rondreizende leraar, in welsprekendheid, taal, politiek, voortreffelijkheid en algemene ontwikkeling.

- Lieten zich duur betalen voor hun diensten
- Vooral in dienst van mensen uit de hogere klassen
- Openbare optredens

Wat veroorzaakte de opkomst van de Sofisten?

Doordat je sofisten moest betalen werd kennis een elitaire bezigheid. Arme mensen konden de sofisten niet betalen.

Wat zijn de verdiensten van de sofisten?

In de voetsporen van de presocratische natuurfilosofen vervolgden de Sofisten het proces van **kritiek leveren op en het uitdagen van de traditionele Griekse samenleving**. De Sofisten droegen in grote mate bij aan de positie van de gewone burgers ten opzichte van de aristocratie en boden **training aan voor deelname aan democratische processen**. De Sofisten kunnen daarom worden beschouwd als voorloper van de "Verlichting". Ze behaalden ook grote prestaties op het gebied van grammatica, retorica en taalontwikkeling. Voorloper van de verlichting zoals Kant het definieert "Sapere aude" ofwel "denk zelf".

Wat was kritiek op de sofisten?

- Ze ondermijnde de publieke moraal
- Ze creëerde een nieuwe ongelijkheid omdat mensen moesten betalen voor hun diensten
- Plato zei dat ze niet te vertrouwen waren omdat ze hun diensten allen voor geld aanboden

Vragen bij Plato's Protagoras 320c-322d

In deze passage wil Protagoras aan Socrates bewijzen dat iedereen verstand heeft van deugd en politiek. Dit doet hij door een verhaal/mythe (muthos) te vertellen. Deze mythe is geen nauwkeurige navertelling van een overgeleverde mythe, maar deels een eigen creatie.

1. Wat voor bewijskracht zou zo'n mythe kunnen hebben?

Als de mythe dat iedereen deelheeft aan eer en recht overeenkomt met de dagelijkse ervaring dan kun je dat als een vorm van bewijs zien maar omdat de causaliteit geenszins hiermee wordt aangetoond kan het evengoed een ander verhaal zijn dat dezelfde strekking heeft.

2. Waarom zou Plato Protagoras hebben laten kiezen voor een mythe (muthos) i.p.v. een logische uiteenzetting (logos)?

Omdat de presocraten leefde in een tijd die reageerde op een tijd van mythe en historie. Een mythe sluit het beste aan bij zijn doelgroep

3. Wat waren Epimetheus' overwegingen bij het verdelen van de gaven over de verschillende levende wezens?

Hij wilde alle eigenschappen zo verdelen dat geen enkele soort uitgeroeid kon worden.

4. Welke gaven schonk Prometheus de mens, en waarom juist die?

De vaardigheid van het maken van vuur en technische kennis. Vuur is nodig om technische kennis te verwerven.

5. Waarom gingen de mensen in steden wonen?

Omdat ze alleen niet waren opgewassen tegen de dieren

6. Waarom schonk Zeus de mensen vervolgens ook nog de politieke kunst?

Omdat deze noodzakelijk was om de eenheid te bewaren, zonder de politieke kunst zouden de steden ophouden te bestaan en zou de mens alsnog uitsterven. Recht en eergevoel zouden kunnen zorgen voor een hechte vriendschappelijke band

7. Welke aspecten van de politieke kunst onderscheidt Protagoras?

Rechtvaardigheid en wijsheid

8. Waarin verschilt de politieke kunst van andere kunsten?

Eenieder kan er deel aan hebben en heeft een idee aangaande recht en eergevoel. De technische kunsten waren zo verdeeld dat sommigen van een bepaalde kunst zoals de geneeskunde meer verstand hadden en er daarnaast veel leken waren. De technische kunsten zijn dus niet gelijk verdeeld, niet iedereen kan alles. We zijn van elkaar afhankelijk

9. Na de mythe levert Protagoras (in 323a-c) nog een ander bewijs. Hoe zit dit bewijs in elkaar?

Hij beweert dat mensen zo overtuigd zijn van het feit dat iedereen rechtvaardig is dat als iemand beweert dat niet te zijn, dan denken ze dat hij gek is.

10. Dit bewijs kun je opvatten als een zelfstandig bewijs voor Protagoras' stelling, maar ook als een ondersteuning van de mythe. Leg uit.

De stelling van Protagoras is dat de mensen evenveel gevoel voor recht en eergevoel hebben omdat er anders geen staten zouden kunnen bestaan. De stelling is dus dat alle mensen evenveel gevoel hebben voor rechtvaardigheid. Het feit dat men een ander voor gek verklaart als deze zichzelf niet als rechtvaardig bestempeld impliceert dat men het als onrechtvaardig bestempeld als iemand onrechtvaardig zou zijn.

Socrates

Begrippen

Scepticisme	Universele twijfel waar bij men er vanuit gaat dat ware kennis niet mogelijk is. Men kan zich niet verzekerd zien van de waarheid
Relativisme	Het idee dat concepten zoals waarheid en schoonheid niet op zichzelf bestaan maar afhankelijk zijn van iets anders, bijvoorbeeld het subject.
Aporie	Een uitkomst zonder definitieve conclusie
Aporetische methode	Het beschouwen van een probleem zonder naar een oplossing toe te werken
Maieutische methode	Het door het stellen van vragen als een vroedvrouw ideeën die er al zijn in de mens naar boven krijgen.

Wat weten we van Socrates?

In 469 geboren in Athene, heeft Athene nooit verlaten. Zoon van een beeldhouwer en vroedvrouw, met name het laatste is kenmerkend voor zijn filosofie. Getrouwd en had 3 zonen. Is uiteindelijk aangeklaagd en gestorven door de gifbeker. Koos ervoor te sterven voor zijn overtuigingen en opvattingen. Kon kiezen tussen gevangenschap of sterven.

Wat is kenmerkend voor Socrates?

Hij was de eerste filosoof die sprak over ethiek en maatschappij. Hij verweet de sofisten dat zij zich niet met ethiek bezig hielden en alleen maar voor geld hun werk deden en verdedigde wie hen betaalde. Hij leefde sober en was niet rijk. Uitspraken over Socrates:

- Plato (428-347): Socrates is filosoof en dialoogvoerder.
- Aristophanes (c. 446 – c. 386): Socrates is komisch en absurd sofist
- Xenophon (c. 430 – c. 355): Socrates is een praktisch, moreel voorbeeld

Wat bracht Socrates in over ethiek?

Wat is rechtvaardig en wat is onrechtvaardig, bestaat er zoiets als ethiek? Wat is goed, wat is niet goed? Bestaat het onafhankelijk van het subject?

Waarom weten we weinig over Socrates?

Omdat we het meeste weten via de dialogen van Plato maar het is moeilijk om te zeggen of het Socrates zelfs is die spreekt of dat Plato zijn eigen ideeën bij monde van Socrates kenbaar maakt.

Wat was de filosofie van Socrates?

- “Ik weet dat ik niets weet” kan uitgelegd worden als ik weet dat ik onwetend ben.
- Aandacht op ethiek i.p.v. fysica
- Intellectualisme: deugd is inzicht. Men kan iets niet als juist erkennen en vervolgens het tegenovergestelde doen (later bekritiseerd door Aristoteles). De deugd is een vorm van kennis.
- Zoektocht naar algemene definities (De zogenaamde ‘Wat is?’-vraag).

Wat is de socratische methode

De dialogen hadden geen conclusie, dat wordt aporetisch genoemd. Door het gesprek wordt duidelijk gemaakt dat de mening onwaar is. Er wordt veel gebruik gemaakt van ironie (geveinsde onwetendheid). Hoe kun je weten of je de deugd kunt leren als je niet weet wat de definitie is van de deugd? De socratische methode begint met een vraag en het antwoord wordt vervolgens getoetst door middel van logica.

Vragen bij Plato's Apologie 18a-24a

Deze tekst maakt deel uit van Plato's Apologie, Plato's versie van de rede waarmee Socrates zich in 399 v. Chr. verdedigd zou hebben tegen de aanklachten op grond waarvan hij later dat jaar ter dood werd gebracht. De officiële aanklacht luidde dat hij de jeugd bedierf en dat hij de goden van de stad niet eerde. De openbare aanklagers waren Meletus, Anytus en Lyco.

1. Wat bedoelt Socrates met (18a) 'de valse beschuldigingen die het eerst tegen mij zijn ingebracht'? En waarom zijn deze gevaarlijker dan de latere aanklachten?

Deze mensen beweerden dat Socrates alles waar de mensen in geloofden in twijfel trok, zelfs zozeer dat ze impliceerden dat hij niet in de goden geloofde. En omdat dit allemaal achter zijn rug omging kon hij zich niet verdedigen.

2. Wie bedoelt Socrates met (18d) 'een blijspelspeldichter'?

Iemand die publiekelijk een komedie opvoerde, in dit geval Aristophanes.

3. Hoe distantieert Socrates zich van de natuurfilosofen? En van de sofisten?

Hij zegt dat hij geen verstand heeft van natuurkrachten zoals de natuurfilosofen. Zo distantieert hij zich van de natuurfilosofen.

Hij zegt geen geld te vragen in tegenstelling tot de sofisten

4. In 20e-21a zegt Socrates dat hij 'de god van Delphi' (= Apollo) als getuige neemt en vermeldt hij dat zijn vriend Chaerephon tot de democratische partij behoorde. Hoe zouden deze twee opmerkingen kunnen bijdragen aan zijn verdediging?

Door een god als zijn getuige te nemen weerspreekt hij de beschuldiging niet in de goden te geloven. Door zijn vriend aan te halen wil hij misschien aangeven dat hij een vriend van de staat is die hem aanklaagt.

5. Waardoor maakte Socrates zich impopulair in Athene?

Door heel veel mensen te ondervragen die hij hoog achtte maar telkens weer bleek dat ze weinig verstand hadden. Hij liet mensen die dachten wijs te zijn zien dat ze niet wijs waren.

6. Hoe legt Socrates uiteindelijk de orakelspreuk uit dat niemand wijzer is dan hij?

Socrates vindt dat menselijke wijsheid weinig voorstelt en dat hij in die zin de meest wijze is, hij schat zichzelf niet te hoog in maar erkent zijn onwetendheid

7. Socrates gaat gesprekken aan met vertegenwoordigers van drie verschillende groepen.

Welke groepen zijn dat? Eén van die groepen lijkt er genadiger van af te komen dan de andere. Welke groep is dat, en in welke zin komt die groep er genadiger van af?

De handwerklieden lijken er beter vanaf te komen omdat ze verstand hebben van hun vak, maar ze vallen toch weer tegen omdat ze daardoor ook denken van andere zaken verstand te hebben en zijn zich dus wederom niet bewust van hun onwetendheid.

8. Waarop is, volgens Socrates, de aanklacht gebaseerd dat hij de jeugd zou bederven?

Omdat hij afwijkt van tradities en niet in de goden zou geloven.

9. Wat is volgens Socrates de echte reden voor de aanklacht? En waarom durven de aanklagers daar niet voor uit te komen?

De echte reden is dat hij keer op keer de onwetendheid van anderen wist aan te tonen. Ze durven daar niet voor uit te komen omdat hij hen in hun eer heeft aangetast.

10. In 23b-c zegt Socrates 'Nee, ik ben straatarm, doordat ik in dienst sta van de god.' Met deze zin zet Socrates zich af tegen zowel bepaalde vooroordelen, als tegen de officiële

aanklacht. Leg uit.

Het feit dat hij straatarm is geeft aan dat hij niet net zoals de sofisten geld vraagt voor zijn diensten. En door te stellen dat hij in dienst staat van de god bied hij weerwoord aan de officiële aanklacht dat hij niet in de goden zou geloven

Vragen bij Plato's Theaetetus 149b-151d

1. In deze passage vergelijkt Socrates zichzelf met een vroedvrouw. Wat zijn de overeenkomsten, en wat de verschillen tussen Socrates en een vroedvrouw?

Zowel een vroedvrouw als Socrates begeleiden bij totstandkoming of verlossing. In het geval van de vroedvrouw een kind en in het geval van Socrates kennis. Beide hebben de vaardigheid om te om te herkennen of het tijd is om te verlossen van danwel een kind danwel kennis. Beide verlossen de ander van danwel een onvoldragen vrucht danwel onjuiste kennis.

Verschil is dat socrates mannen helpt in plaats van vrouwen en dat hij zorgt voor de ziel van de mens en de vrouw voor het lichaam

2. Aan wat voor vrouwen komt het beroep van vroedvrouw typisch toe? Past dit aspect ook bij Socrates?

Het komt typisch toe aan vrouwen die kinderen kunnen baren. Volgens socrates zelf is hij net als Artemis geroepen om anderen te verlossen zonder zelf kennis te kunnen baren. Hij is te vergelijken met een baker.

3. Behalve 'vroedvrouw' is Socrates ook een 'koppelaarster'. Wat hebben deze twee beroepen volgens Socrates met elkaar te maken, en wat houdt zijn eigen werkzaamheid als 'koppelaarster' in?

Een koppelaarster kan herkennen aan wie zij een vrouw moet koppelen om goede kinderen voort te brengen vergelijkbaar met hoe iemand die vruchten van de aarde verzorgd herkent welke aarde de beste vruchten zal voortbrengen. Zo kan heeft Socrates ook het vermogen wie met welke kennis de mooiste vruchten zou kunnen voortbrengen. Dus hij kan zien met wie hij over wat in gepraat moet gaan om betekenisvolle inzichten tot leven te wekken.

4. De methode die Socrates hier beschrijft wordt wel de maieutische (of vroedvrouw-) methode genoemd. Deze methode wijkt af van de aporetische methode (van aporia = impasse) die wordt beschreven in de Apologie en die wordt toegepast in Plato's vroege dialogen. Wat zijn de overeenkomsten en verschillen van de beide methodes?

Verschillen:

- De aporetische methode zorgt ervoor dat iemand zich in een spel van onderzoek zich gaat realiseren dat hij ergens geen verstand van blijkt te hebben al dacht hij aanvankelijk van wel. De maieutische methode begint feitelijk met de aporetische maar komt uiteindelijk ook tot nieuwe inzichten

Overeenkomsten:

- Beide methodes beginnen met het beoordelen wat wel en niet waar is

5. De Apologie wordt gerekend tot Plato's vroege dialogen, de Theaetetus daarentegen tot zijn late werken. Welke methode, denk je, zal het meeste overeenkomen met de werkwijze van de historische Socrates?

Ik denk beide. Ik vind het plausibel dat hij aporetisch begonnen is en zich langzaam ontwikkeld heeft en bekwaamd om uiteindelijk de verlossing te kunnen doen. Ik zie dit als een logische ontwikkeling,

Plato

Fases

Plato	Het leven van Plato zelf (427 -347 BC)
Vroege Academie	Dogmatische interpretatie van Plato (347 – 269 BC)
Sceptische Academie	Op basis van de aporetische dialogen werd een meer sceptische interpretatie van Plato gehanteerd (269 – 80 BC)
Midden Platonisme	Terugkeer naar de dogmatische Plato (80 BC – 240 AD)
Neo Platonisme	Hele nieuwe dogmatische interpretatie (240 – 600 AD)

Begrippen

Akados of Akademos	Was een Atheense heros en eigenaar van de naar hem genoemde Akademeia.
Object	Een realisatie van een idee zoals een paard
Methoché/methexis	Participatie van een object aan het platoonse idee. Bijvoorbeeld een paard aan Paardheid.
Zoografia	Schilderij, een beeld maken van iets dat leeft, abstracte kunst bestaat niet voor Plato.
Zoon	Leeft
Grafia	Beeld maken
Deductie	redenering van het algemene naar het bijzondere
Inductie	redenering van het bijzondere naar het algemene
Endoxa	Meningen
Doxografie	Geschrift over meningen
Zelfpredicatie	Het idee prediceert zichzelf, het idee schoonheid is zelf ook schoonheid

Hoe komen we tot ethiek?

Door het leren begrijpen van de ideeën.

Wat is het Goede/God volgens Plato?

Wordt vergeleken met de Zon, de bron van al het goede. Normen zijn gegrond in ideeën

Hoe lang heeft de Acedemie bestaan?

Ongeveer 1000 jaar van 400 BC – 600 AD

Wat hebben we van Plato?

Dialogen, brieven en ongeschreven leer. Over brieven is veel controverse omdat ze mogelijk door leerlingen zijn opgesteld waardoor het onderscheid moeilijk te maken. Veel van de brieven hebben dezelfde inhoud als zijn dialogen.

Waarom weten we relatief weinig over zijn leer?

De zwakkere interpretatie is dat bijvoorbeeld een Aristoteles dingen aanhaalt die Plato heeft gezegd. Veel leerlingen hebben mondeling dingen geleerd van Plato in de 40 jaar dat hij les gaf en die zijn in de dialogen niet terug te vinden.

De sterke interpretatie is dat Socrates/Plato tegen het schrift waren omdat het slecht zou zijn voor het geheugen. Zijn leer zit niet in zijn geschriften. Zijn echte filosofie heeft hij onderwezen. Daarom moeten we opletten als we zijn geschreven leer lezen.

Plato's Ideeënleer (metafysica / kentheorie)

Wat is de essentie van Plato's ideeënleer

In de wereld zijn objecten die een meerdere ideeën gemeenschappelijk hebben. Objecten participeren aan het idee. Hoe kunnen paarden paard zijn en waarom zijn ze een paard? Hoe kunnen we weten wat een **goed** paard is? De waarheid zit hem in het denken.

Wat is een Idee?

Een idee is het unieke, zuivere, zelfstandig bestaande, onvergankelijke prototype van een soort of een klasse of een algemeen begrip.

- **Uniek:** Van elke soort bestaat slechts één Idee (probleem: deelname).
- **Zuiver:** De Idee paard is zuiver paard, in tegenstelling tot concrete paarden die altijd vermengd zijn met eigenschappen zoals zwarteheid, grootte of snelheid.
- **Zelfstandig bestaand:** Ideeën bestaan zelfstandig, omdat ze onafhankelijk en los staan van alle concrete manifestaties.
- **Onvergankelijk:** De Idee van Paard vergaat niet. Ook als er geen concrete paarden meer bestaan, blijft het Idee van Paard bestaan.
- De Idee is bij uitstek datgene wat andere dingen alleen maar zijn door **participatie aan die idee** (zelf-predicatie ofwel het idee mens is ook volledig mens).

Onderdeel van het idee is de mogelijkheid te hebben van het hebben van een kleur en de kleur zwart is een eigenschap van het object.

Wat is het principe van non contradictie

Alles wat je zonder contradictie kunt bedenken heeft een idee. We kunnen dit alleen niet bevatten omdat we niet alle eigenschappen kennen. We kunnen niet zeggen dat we een driehoek met vier hoeken hebben gezien.

Wat zijn de consequenties van de ideeënleer van Plato voor de filosofie?

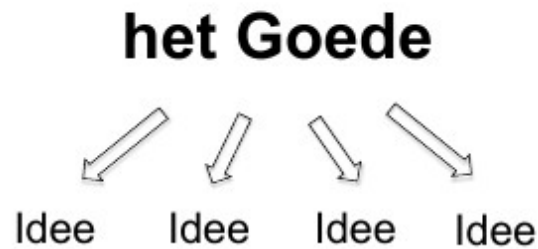
- **Metafysica / ontologie.** Alleen de Ideeën bestaan werkelijk, de dingen om ons heen zijn hiervan slechts onvolmaakte afbeeldingen.
- **Epistemologie,** Alleen van de Ideeën hebben we werkelijke kennis, over de dingen om ons heen hebben we slechts meningen.
- **Ethiek.** De deugden zijn niet relatief maar gefundeerd op eeuwige en onveranderlijke Ideeën. Het karakter/de ziel is bepalend voor de deugd en niet de handeling. De ziel kan wijs of moedig zijn.

Het “goede” is de participatie aan het idee, de materie en manifestaties zijn de reden dat de manifestatie afwijkt van het idee, het idee is perfect.

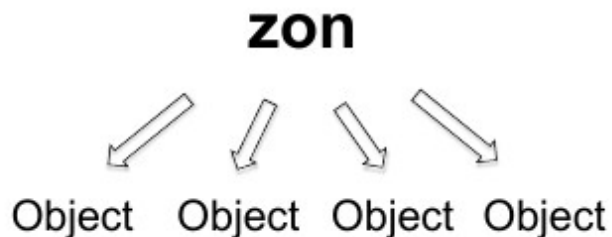
Welke vergelijkingen maakt plato voor zijn ideeën?

Zonvergelijking (Staat VI 507b–509c)

- *kenbaarheid*
- *bestaan*

- *zichtbaarheid*
- *bestaan*

“Het goede” is de veroorzaker van de ideeën. Door “het goede” zijn de ideeën kenbaar. Het goede is de oorsprong van waarheid en kennis maar overstijgt zelf kennis en waarheid. Zij is het mooiste en schoonste dat bestaat.

Het centrale idee is dat de zon verantwoordelijk is voor de zichtbaarheid en bestaan van de objecten. Ook verantwoordelijk voor het groeien van objecten.

“Weet dan, vervolgde ik, dat ik die zon bedoelde toen ik het had over het Kind van het Goede. Zij wordt door het Goede als dienst evenbeeld gebaard, om in de zichtbare wereld met betrekking tot het gezicht en de geziene dingen te zijn, wat het Goede zelf is in de wereld van het verstand ten opzichte van het verstand en de objecten van het verstand.” (Staat VI -508 bc)

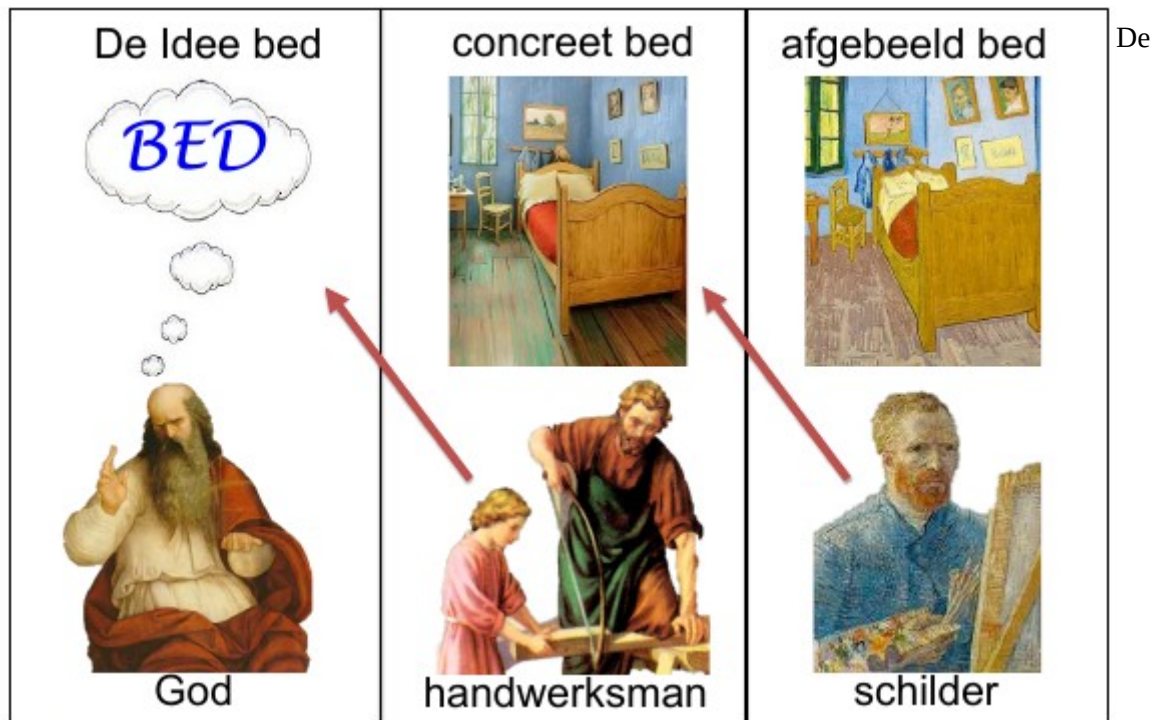
Lijnvergelijking (Staat VI 509d-511e)

Grotvergelijking (Staat VII 514a–520a)

Er zitten mensen geketend in een grot en van achter een muur worden er schaduwen geprojecteerd op de muur van afbeeldingen die door anderen tussen het vuur en de muurprojectie worden gehouden. De geketende mensen zien de schaduwen als de werkelijkheid. 1 mens bevrijd zichzelf en klimt uit de grot en ziet de werkelijkheid in zijn volledigheid. Als hij teruggaat naar de geketenden en verteld wat hij gezien heeft wordt hij niet geloofd en Plato oppert dat hij dan gedood wordt door de geketenden. Als de persoon de werkelijkheid heeft gezien dat heeft hij gewenningstijd nodig als hij terugkomt in de grot.

- Schaduwen ofwel concrete objecten
- Gevangenen ofwel wijzelf
- Objecten waarvan de schaduw wordt geprojecteerd zijn de ideeën
- Vuur (demiurg)
- Zon (het goede)

De drie bedden (Staat X 596a–597e)

handwerksman heeft toegang nodig tot de ideeën en de schilder alleen tot het beeld. Van links naar rechts is er steeds minder sprake van zijn.

Welke kritiek had Plato op zichzelf?

- Bestaan er ideeën van haar, slijk en vuil? Ze zijn heel afhankelijk van andere ideeën, ze hebben geen onafhankelijk zijn.
- **Participatieprobleem.** Bestaat het idee van een dak? Een dak is een deel van een huis, dus hoe kunnen ideeën bestaan van delen van een idee?
- **Derde mens probleem.** Als we een idee van 2 mensen formuleren dan introduceren we eigenlijk een derde mens maar om daar weer een idee van te vormen hebben we weer een vierde mens nodig, dit gaan door tot in het oneindige
- **Onkenbaarheid van ideeën.** Als we alleen de verschijnselen zien hoe kunnen we dan de ideeën leren kennen?

Plato's theorie van de ziel (psychologie)

De ziel wordt beschreven in de Staat, Phaedrus, Timaeus.

Wat zijn de drie delen van de ziel bij plato?

- Redelijkheid (in het hoofd)
- Begerend (in de buik)
- Strevend (in de borst)

Soms verlang of streef je naar dingen die niet redelijk zijn en ook niet begerenswaardig zoals wraak of zelfopoffering. Dat is de reden dat Plato een strevend deel toevoegt bovenop een rationeel en een irrationeel deel. De redelijkheid wordt vaak voorgesteld als de menner die het begerende en strevende deel in goede banen leid.

Wat zijn argumenten voor de onsterfelijkheid van de ziel?

- Cyclus van tegengestelden. (**Phaedo**)
- Er zijn dingen die we al weten wat impliceert dat we bestaan voordat we geboren zijn (**meno**)
- Verwantschap van ideeën
- Ziel als idee van het "leven"
- Ziel als zelfbeweger. Wat is hetgeen dat het lichaam in beweging zet? (**Phaedrus**)
- Geen vernietiging door eigen kwaad (**Staat**)

Wat is de definitie van de ziel volgens plato?

"Wat het meest lijkt op wat goddelijk en onsterfelijk is, voorwerp van denken, eenvormig, niet vatbaar voor ontbinding, altijd hetzelfde en zichzelf gelijk, dat is de ziel. Wat het meest lijkt op wat menselijk en sterfelijk is, veelvormig, geen voorwerp van denken, vatbaar voor ontbinding, nooit hetzelfde, nooit zichzelf gelijk, dat is het lichaam." (Phaedo, 79c-d). De ziel leeft voort door reïncarnatie en verblijft tussentijds in de ideeënwereld.

Hoe komen we tot kennis?

Onze ziel kent de ideeën al, we kunnen deze met de juiste vragen naar boven te brengen. Pas als we kennis nemen van iets dat bestaat dan leren we de juiste vragen stellen. In de ideeenwereld is alles er al.

Heeft Plato een politieke filosofie?

Staat	Deugd	Ziel
bestuurders	verstand	redelijk
helpers	moed	strevend
handwerkers	Ingetogenheid	begerend
	Rechtvaardigheid	

“Het vraagstuk dat we aanpakken is geen peulenschilletje: het vergt, lijkt me, een scherpe blik. Daar wij nu niet bijzonder knap zijn, zou ik voorstellen dit onderzoek op de volgende wijze in te richten. Veronderstel dat men mensen met een zwak gezicht kleine letters laat lezen vanuit de verte. Zou nu iemand bedenken dat diezelfde letters ook ergens anders stonden, groter en op een groter oppervlak: wat een buitenkansje voor hem, nietwaar? Hij zou eerst deze letters kunnen lezen en vervolgens de kleinere bekijken om te zien of ze wel degelijk dezelfde zijn.” (Resp. 368d)

“Inderdaad, zei Adimantus. Maar waar zie je iets van dien aard, Socrates, in het onderzoek dat wij instellen naar de rechtvaardigheid? – Dat zal ik je zeggen, antwoordde ik. Van rechtvaardigheid spreken we in verband met één enkel individu, maar ook wel met een gehele staat, nietwaar?” (Resp. 368d-e)

Plato's vergelijking met de staat is een manier om middels een vergelijking de ziel te vergelijken met een staat. Rechtvaardigheid is de juiste relatie tussen de verschillende delen van de ziel. Het juiste doen naar je aard. De ziel is rechtvaardig als de ziel in harmonie is.

Wat is kenmerkend voor de deugden?

Bij alle deugden gaat het om kennis. Zowel verstand, moed en ingetogenheid hebben te maken met kennis.

Vragen bij Plato's Meno (80d-86c)

1 Het tekstfragment begint met de formulering van een probleem dat nu nog steeds bekend staat als Meno's paradox of Meno's dilemma. Geef in je eigen woorden de essentie van het dilemma weer.

Hoe kun je opzoek gaan naar iets dat je niet kent en als je dat onderzoekt waar ken je de eigenschappen aan toe die je vindt? Je kunt dus niks te weten komen omdat je niet weet waar je moet zoeken. Een cirkelredenering, een basis voor het scepticisme.

2 Wat is Socrates' bezwaar tegen de conclusie van Meno's dilemma (81d-e, 86b)?

Als het waar is wat Meno zegt dan gaat een mens niet opzoek naar wat hij al kent, hij kent het immers al. Maar hij gaat ook niet opzoek naar wat hij nog niet kent, hij kan het immers niet kennen. Zijn fundamentele bezwaar is dat de mens dus nooit opzoek gaat.

3 Socrates ziet een uitweg uit het dilemma in de theorie van de onsterfelijkheid van de ziel. Op welke autoriteit beroept hij zich voor deze theorie? En hoe lost deze theorie het dilemma op?

Hij beroept zich op de priesters en priesteressen waarvan hij zegt dat ze goddelijke kennis bezitten. Hij beweert dat omdat de ziel onsterfelijk is hij alles al weet, hij hoeft zich slechts te herinneren wat hij al weet.

4 Hoe legt Socrates het aan om de genoemde theorie te bewijzen? Is hier sprake van inductie, deductie of geen van beide?

De persoon in kwestie heeft geen opleiding gehad in de wiskunde en dus concludeert Socrates de mens a priori over kennis heeft die hij zich slechts opnieuw hoeft te herinneren. Er zijn dingen die we moeten kennen van de realiteit, bijvoorbeeld dat dingen hetzelfde kunnen zijn, groter of kleiner kunnen zijn. We herkennen altijd een cirkel maar dat kan niet uit de ervaring komen want we kunnen uit louter observatie zien dat meerdere cirkels gedeelde eigenschappen hebben. Plato lost dit op door te zeggen dat we dit kunnen herkennen omdat we kennis hebben van het idee cirkel. In dit experiment toont hij aan dat men kennis kan hebben van de deugd.

Hij neemt een willekeurige slaaf (particulier geval) en probeert aan te tonen dat deze persoon a priori kennis heeft van de wiskunde door hem uit te vragen. Daarom spreken we hier van inductie.

5 In hoeverre acht je zijn bewijs generaliseerbaar? Denk hierbij aan andere meetkundige problemen en aan andere abstracte noties.

Het voorbeeld is natuurlijk hele elementaire wiskunde die op dat moment wel algemeen bekend was. Dit wil niet zeggen dat dit ook voor andere kennis geldt buiten de wiskunde.

6 Is het waar dat Socrates de slaaf niets leert (82b en 84c-d)? In Socrates' ondervraging van de slaaf vinden we zowel de aporetische als de maieutische methode terug: leg uit.

Hoe hij de slaaf ondervraagt over het wiskundige probleem om te bepalen hoe groot een vierkant moet zijn met twee keer de oppervlakte van de beschouwde vierkant (van 2×2). Dit is maieutisch. Maar het is tegelijkertijd aporetisch omdat ze nooit komen tot de absolute lengte van de zij van het vierkant dat een twee keer zo grote oppervlakte heeft.

7 In 85d-86a bezondigt Socrates zich aan een drogreden: welke?

Er is kennis nodig om de juiste vragen te kunnen stellen om de kennis bij een ander naar boven te halen

8 Is Meno overtuigd door Socrates' argumenten? En Socrates zelf?

Socrates twijfelt nog enigszins maar hij stelt dat door de manier waarop hijzelf kijkt naar de kenbaarheid van kennis dat de mens “energieker en flinker” wordt in zijn zoektocht naar kennis.

Vragen bij Plato's Symposium 209e-212a

In het Symposium ('Drinkgelag' of 'Zuipfeest') houden de deelnemers om beurten een lofrede op Eros, de god van de liefde. Ook Socrates komt aan de beurt, maar in plaats van een lofrede te houden vertelt hij na wat de wijze vrouw Diotima uit Mantinea hem lang geleden over Eros heeft geleerd. De passage 209e-212a maakt deel uit van deze navertelling.

1 De passage begint (209e-210a) met een voorbeeld van Socratische ironie. Leg uit. Welk effect zal deze ironie, denk je, hebben op Socrates' toehoorders? En op Plato's lezers?
?

2 De eerdere sprekers hadden Eros allemaal opgevat als seksuele, en vooral homoseksuele, begeerte. Wat is Eros volgens Socrates en Diotima? En hoe wordt deze opvatting verbonden aan die eerdere?
Eros is het volmaakte idee van schoonheid waar wij aardse mensen slecht ten dele aan deelhebben. Hij wordt verbonden in die zin dat de lichamelijke liefde slechts het begin is. We beginnen met de liefde voor 1 lichaam en stap voor stap leren we ware schoonheid kennen.

3 Wat wordt in 212a bedoeld met 'het gewenste oog' en 'het oog waarmee het zichtbaar is'?
Ik denk dat in al hetgeen we zien de menselijke schoonheid kunnen zien met het vleselijke oog maar ook de ware schoonheid met het oog van de ziel die deelhelt aan het eeuwige.

4 Wat is Schoonheid en hoe verhoudt deze zich tot de afzonderlijke schone dingen?
De menselijke schoonheid is slechts een afbeelding van de idee schoonheid. De menselijke schoonheid is beperkt en tijdelijk. De werkelijke schoonheid is eeuwig, onvergankelijk, onveranderlijk en zij wordt niet beïnvloed door hetgeen ze voortbrengt

5 Hoe komt volgens de in deze passage beschreven theorie onze kennis van de Ideeën tot stand? Is hierbij sprake van inductie, deductie of geen van beide? Verklaar je antwoord.
Men begint met 1 lichaam, dan meerdere lichamen, dan de ziel, dan de kennis en uiteindelijk de filosofie. Men gaat dus van het particuliere naar het algemene, dit is inductie

6 Vergelijk deze methode met die uit de Meno. Zijn beide methoden verenigbaar? Verklaar je antwoord.

Vragen bij Plato's De Staat (V, 451b-457b)

Na zich in het eerste boek van De Staat met de sofist Thrasymachus te hebben onderhouden, zet Socrates de discussie voort met zijn leerlingen Glauco en Adimantus (Plato's oudere broers). In deze passage betoogt hij dat vrouwen even goed als mannen deel moeten hebben aan de leiding van de staat.

1 Staat Glauco sceptisch of welwillend tegenover Socrates' suggestie? Waaruit maak je dat op?

Welwillend, hij laat geen mogelijkheid voorbij gaan om Socrates aan te sporen zijn suggestie te doen

2 Wat moet het voorbeeld van de jachthonden aantonen? Is er wel enig verschil in aanleg tussen reuen en teven?

Dan mannen en vrouwen beide aan alles moeten participeren maar dat de mannen er rekening mee moeten houden dat de vrouwen minder sterk zijn

3 Welk aspect van zijn voorstel zou volgens Socrates bij zijn tijdgenoten de meeste spot oproepen? En waarom zou die spot volgens Socrates onterecht zijn?

Dat vrouwen ook naakt zouden worstelen net als mannen maar vrouwen kunnen evengoed lichaams oefeningen doen, wapens hanteren en paardrijden.

4 Tot 453a heeft Socrates simpelweg aangenomen dat mannen en vrouwen in aanleg gelijk zijn. Nu gaat hij dat ook betogen door middel van het weerleggen van denkbeeldige tegenargumenten. Wat is het eerste tegenargument? En hoe weerlegt hij dit?

Dat mannen en vrouwen een andere natuur hebben en daarom ook werk moeten doen dat bij hun natuur past. Dit is een taaltechnisch verschil, het komt erop aan te definiëren wat dat verschil in natuur dan daadwerkelijk behelst om uitspraken te kunnen doen over welk werk mannen en vrouwen naar hun natuur zouden moeten doen

5 Wat wil Socrates aantonen met het voorbeeld van de kaalhoofdige schoenmakers?

Dat een verschil in lichamelijke eigenschappen niet wil zeggen dat man vrouw ook verschillende taken zouden moeten kunnen vervullen

6 Wat is volgens Socrates het enige wezenlijke verschil tussen mannen en vrouwen?

Dat de man kinderen verwekt en de vrouw ze baart

7 Zijn mannen en vrouwen volgens Socrates overal even goed in?

Nee, mannen en vrouwen hebben elk hun eigen aanleg en de mens is goed naar de aanleg die hij of zij bezit maar mannen en vrouwen kunnen dezelfde aanleg bezitten. Man of vrouw zijn maakt dus niet uit voor welke taken hij of zij zou kunnen verrichten.

8 Op grond waarvan dienen mensen geselecteerd te worden voor de post van wachter?

Op basis van de aanleg om te waken

9 Hoewel Socrates in deze passage de gelijkheid van mannen en vrouwen verkondigt, laat zijn taalgebruik een grondige gender-bias zien. Geef enkele voorbeelden.

Dat vrouwen beter zijn in koken, dat mannen altijd sterker zijn. Dat alleen de man verwekt lijkt logisch in die tijd maar is natuurlijk nu achterhaald.

10 Denk je, op grond van Socrates' argumenten, dat de wachtersklasse evenveel vrouwen als mannen zal tellen? Verklaar je antwoord.

Evenveel denk ik niet ik denk meer mannen immers vrouwen die zwanger zijn of net gebaard hebben zijn tijdelijk niet geschikt om als wachter te functioneren

Vragen bij Plato's Phaedo (78b-84b)

1. Welke twee soorten dingen onderscheidt Plato in 78b?

Dingen die wel en niet opgelost kunnen worden

2. In het vervolg (78b-79a) kent Plato allerlei eigenschappen toe aan elk van de twee soorten. Geef een overzicht van de eigenschappen die toekomen aan de ene en de andere soort.

Wel oplosbaar	Niet oplosbaar
Iets dat samengesteld is uit meerdere delen	Iets dat uit een deel bestaat
Veranderlijk en altijd anders	onveranderlijk en altijd hetzelfde
Kenmerkend voor de werkelijkheid	Kenmerken voor het mooie
Kun je aanraken en waarnemen met de zintuigen	Kan alleen met het denken worden bereikt
Zichtbaar	Onzichtbaar
Lichamelijk	Ziel

3. Hoe refereert Plato aan de Ideeën? En tot welk van beide soorten behoren deze? En welke dingen stelt Plato tegenover de Ideeën?

De ziel kan zich richten op de ideeën. De ideeën behoren tot het niet oplosbare. De dingen die we met onze zintuigen kunnen waarnemen. De dingen die zijn vernoemd naar de abstracties

4. Ook het lichaam behoort duidelijk tot één van beide soorten: tot welke?

De oplosbare

5. Rekent Plato de ziel zonder meer tot de andere soort of is zijn antwoord genuanceerder (79c-d)? Leg uit.

De ziel is niet oplosbaar en een maar wanneer zij een onderzoek verricht maakt zij gebruik van het lichaam en "wordt dronken van het lichaam"

6. Waarmee vergelijkt Plato in 80a de verhouding tussen lichaam en ziel?

Als de verhouding tussen een meester en zijn slaaf. Interessant punt als het gaat om de meester-slaaf dialectiek van Hegel.

7. Is volgens Plato de ziel nu wel of niet sterfelijk?

Hij twijfelt omdat lichaam en ziel zo verbonden zijn en hij denkt dat in ieder geval een deel van de ziel onsterfelijk is

8. Wat is, volgens Plato, een zuivere ziel? En wat gebeurt daarmee na de dood?

Een zuivere ziel is een ziel die zich zoveel mogelijk onttrokken heeft aan de begeerten, genot, pijn en angst van het lichaam. De zuivere ziel is geestelijk en nauw verbonden met het goddelijke en daarom zal de zuivere ziel ook terugkeren naar het goddelijke.

9. En wat is een onzuivere ziel? En wat gebeurt daarmee na de dood?

Een ziel die bevangen is door begeerten, genot, pijn en angst van het lichaam en denkt dat dat het meest kenbare en echte is terwijl dat niet zo is

10. Waarmee vergelijkt Plato in 82d-e de verhouding tussen lichaam en ziel? Vergelijk je antwoord met het antwoord op vraag 6.

Als we teveel bevangen zijn door het lichaam dan zijn de rollen omgedraaid en is de ziel de slaaf van het lichaam.

11. Wat moeten wij doen en nalaten om onze ziel aan de kringloop van wedergeboorten te laten ontsnappen?

Het to bedaren brengen van driften, het lichaam weer onder controle brengen van de ziel en zo de natuurlijke orde herstellen om zich zo op het goddelijke te kunnen richten

Aristoteles

Begrippen

Termen	Onderwerpen of subjecten
Predicaten	Eigenschappen.
Stelling/Propositie	Het toewijzen van een predicaat aan een term
Middenterm	Het verbindende element tussen de eerste en de tweede premisse
Wat zijn de 4 proposities?	universeel bevestigend (a): alle mensen zijn sterfelijk universeel ontkennend (e): geen mens is onsterfelijk particulier bevestigend (i): sommige mensen zijn zwart particulier ontkennend (o): sommige mensen zijn niet zwart
Substantie	Iets dat een onafhankelijk bestaan heeft, bestaat op en in zichzelf, zoals een tafel.
Eerste substantie	Individueel wezen of ding, de onbepaaldheid
Tweede substantie	De vorm ofwel de soort waartoe de eerste substantie behoort
Accidenten	Eigenschappen van een substantie, zoals plaats, tijd, kleur. Deze kunnen alleen bestaan in relatie tot de substantie
Noodzakelijk accidenten	Zoals het hebben van een kleur
Veranderlijk accident	Het ophebben van een bril
Ziel	De vorm van een natuurlijk lichaam dat in (eerste) potentie leven bezit. Hetgeen noodzakelijk is om een activiteit uit te voeren (groeien, voortplanten, bewegen, denken, voelen)
Wat zijn de drie soorten ziel?	• Planten (vegetatieve ziel). Voortplanting en groei • Dieren (Sensitieve ziel). Beweging en waarneming • De mens (Cognitieve ziel). Denken en reflectie
Eerste actualiteit	Leven is een eerste actualiteit van de ziel en brengt (tweede) potenties met zich mee zoals het vermogen om waar te nemen
Tweede potentie	Een tweede potentie van leven is bijvoorbeeld het vermogen om waar te nemen
Tweede actualiteit	Een tweede actualiteit van de potentie van het vermogen om waar te nemen is het bijvoorbeeld het daadwerkelijk zien.
Dynamis	Aan elke actualiteit gaat potentialiteit vooraf
Actualisering	Het bewegen van potentialiteit naar actualiteit
Teloeologie van Aristoteles	Alles beweegt naar een bepaald doel. Er zijn in de natuur doelloorzaken aan het werk. Een eikel heeft als doelloorzaak een eikenboom te worden.
Wat zijn voor Aristoteles de vijf elementen?	• aether (1ste element), onsterfelijk en onveranderlijk. Sterren en de kosmos. Perfect en volmaakte vorm (cirkel) • Aarde (streeft naar omlaag) (naar het midden) • lucht (streeft naar omhoog) (weg van het midden) • water (streeft naar omlaag) (naar het midden) • vuur (streeft naar omhoog) (weg van het midden)
Aretê (deugd/voortreffelijkheid)	Is een (aangeleerde) karakter-houding die ons in staat stelt bij keuzes het redelijke midden te vinden.

Wat is het juiste midden volgens Aristoteles?

Het is geen absoluut midden en ook geen meetkundig midden. Het is meer een “oké zone” en door ervaring kunnen we dit ontdekken. Het is over het algemeen makkelijker te zeggen als we niet in deze zone zitten ofwel als we volgens een van de uitersten handelen. We kunnen alleen kennis hebben voor wanneer iets buiten de zone ligt.

Hoe komen we tot ethiek?

Door ervaring leren van wat juist is. Door ervaring ontstaat gewoonte. Door gewoonte de deugd. We hebben de maatschappij nodig om dit te leren doordat we consequenties ervaren. Normen bestaan niet onafhankelijk van de werkelijkheid. De mens is onderdeel van de samenleving. De mens die dat niet is is ofwel een “beest of een God”.

Hoe komen we tot kennis?

Bij Aristoteles komen we tot kennis door empirische ervaring, niet door onveranderlijke ideeën

Wat is het verschil tussen Plato en Aristoteles?

Plato ging uit van het bestaan van de ideeënwereld waarin onveranderlijke eeuwige ideeën waren en dat wij onvolmaakte afrukken hiervan zijn. De ideeën zijn transcendent. Aristoteles ziet de vorm mens als iets immanents en dat de mens gedurende zijn leven zijn menselijk potentie realiseert

Wat is het doel van de Aristotelianse filosofie en hoe bereiken we dat?

Het doel van het leven is eudamonia ofwel het geluk verkregen door deugzaam handelen. Volgens Aristoteles hebben we daarvoor nodig:

- karakterdeugden zoals moed, matigheid, zelfbeheersing. Deze zijn het midden tussen de uitersten
- deugden van het verstand of het streven naar de waarheid
- de mogelijkheid tot een weloverwogen keuze, een slaaf kan dus niet gelukkig zijn omdat hij in zijn handelen afhankelijk is van zijn meester. Zijn doel is het geluk van de meesten
- middelen en vrienden. We hebben allemaal voldoende eten nodig, de juiste opvoeding, de mogelijkheid tot onderwijs en een dak boven ons hoofd

Leven en werken van Aristoteles

Aristoteles heeft 20 jaar bij Plato's academie gezeten. Na de dood van Plato werd hij de leraar van Alexander de Grote. Stichtte later bij terugkomst in Athene zijn eigen school, het Lyceum. Aristoteles was zelf geen burger van Athene. Na zijn dood werd Aristoteles opgevolgd door Theofrastus. Opmerkelijk is dat Aristoteles schreef over de Polis en dat Alexander de Grote een rijk stichtte.

Zijn werken

Het Organon (<u>'werktuig'</u>): logica & wetenschapsfilosofie	<i>Categoriae, De interpretatione, Analytica priora, Analytica posteriora, Topica, Sophistici Elenchi</i>
Theoretische filosofie: natuurfilosofie & metafysica	<i>Physica, De caelo, De generatione et corruptione, Meteorologica, De anima, Parva naturalia, De historia animalium, De partibus animalium, De progressu animalium, De motu animalium, De generatione animalium, Metaphysica</i>
Practische filosofie: ethiek & politiek	<i><u>Ethica Nicomachea</u>, <u>Ethica Eudemia</u>, <u>Politica</u></i>
Productieve filosofie	<i><u>Rhetorica</u>, <u>Poetica</u></i>

Aristoteles zag de logica niet als filosofie maar als een werktuig om filosofie te bedrijven. Hij is de eerste filosoof die uitgebreid schreef over dieren en legt daarmee het fundament voor de biologie.

De werken van Aristoteles zijn in tegenstelling tot Plato alleen wat indirect is overgeleverd en wat niet voor het grote publiek was. Zijn publieke werken zijn verloren gegaan. Wat we van Plato hebben zijn juist alleen zijn publieke werken. De werken van Aristoteles zijn samengesteld uit aantekeningen. Het kan ook zijn dat er teksten zijn toegevoegd die niet van Aristoteles zijn. De werken van Aristoteles zijn na Theofrastus verloren gegaan en later pas weer hervonden.

Voor Aristoteles is er de Bekker Nummering

Logica van Aristoteles

Hij is heel trots op zijn syllogismen maar in zijn filosofie komen deze niet terug. Aristoteles is de grondlegger van de Logica. Een verklaring is dat Plato vooral met deductie werkte en Aristoteles veel meer met inductie en zodoende was er geen plaats voor syllogismen.

Wat is een syllogisme?

Een syllogisme is een redenering waarbij een noodzakelijke conclusie volgt uit twee aangenomen uitgangspunten (premissen). Een syllogisme bestaat altijd uit een combinatie van drie proposities. Er mag alleen gesproken worden over “alle” of over “sommige”. “Socrates” is geen geldig syllogisme. De syllogismen zijn universeel of particulier en instemmend of ontkennend.

1 ^e premisse:	Alle mensen zijn sterfelijk (a)	B
2 ^e premisse:	Alle filosofen zijn mensen (a)	A
conclusie:	Alle filosofen zijn sterfelijk (a)	R
		B
1 ^e premisse:	Geen mens is sterfelijk (e)	C
2 ^e premisse:	Alle filosofen zijn mensen (a)	E
conclusie:	Geen filosofen zijn sterfelijk (e)	L
		A
1 ^e premisse:	Geen mens is filosoof (e)	C
2 ^e premisse:	Alle Grieken zijn filosofen (a)	E
conclusie:	Geen mens is een Griek (e)	S
		A
1 ^e premisse:	Alle Grieken zijn filosofen (a)	R
2 ^e premisse:	Alle Grieken zijn vrolijk (a)	A
conclusie:	Sommige filosofen zijn vrolijk (i)	M
		A
		N
		T
		I
		P

Beperkingen van de logica van Aristoteles

- Geen modale proposities oftewel het is wel of niet en niet “mogelijk”
- Het zijn altijd subject-predicaat proposities (het regent is dit niet, geen subject)

Kennis bij Aristoteles

Wat zijn de drie stappen naar kennis bij Aristoteles?

- Onderzoek
- Principes
- Stellingen

Hoe komen we aan kennis volgens Aristoteles?

We hebben geen aangeboren kennis. Kennis ontstaat uit waarneming, door generalisatie en abstractie (inductie!). We zijn een “tabula rasa”. Uitgangspunten zijn ook opvattingen gedeeld door veel mensen of opvattingen van bijvoorbeeld vroegere filosofen (endoxa).

De tien categorieën:

1. SUBSTANTIE		(deze) man, (dit) paard
ACCIDENTEN	2. Kwantiteit	twee voet lang
	3. Kwaliteit	wit, geletterd
	4. Relatie	dubbel, groter
	5. Plaats	op de markt
	6. Tijd	gisteren, vorig jaar
	7. Houding	zitten, liggen
	8. (Aan)hebben	schoenen aanhebben
	9. Doen	snijden
	10. Ondergaan	gesneden worden

Als het het hebt over wat iets is dan hebben we het over substantie (goed, mooi, mens, god). Als het niet over de substantie gaat dan spreken we van accidenten.

Metafysica van Aristoteles

Hoe verdeeld Aristoteles alles wat is?

Alles is ofwel een substantie ofwel een accident van een substantie.

Wat is het verschil tussen een accident en een substantie?

De substantie bestaat onafhankelijk op zichzelf, een accident is altijd afhankelijk van een substantie en kan niet op zichzelf bestaan.

Wat zijn de twee substanties (vormen van zijn) volgens Aristoteles?

Primair zijn (eerste substantie) oftewel het individuele wezen of ding (deze mens, Socrates). Primair zijn bestaat bij de gratie van zichzelf, niet afhankelijk van iets anders.

Secundair zijn (tweede substantie) ofwel de klasse waartoe het *primair zijn* behoort (mens, dier, levend wezen). De essentie, de wat-heid.

Primair zijn (eerste substantie) is opgebouwd uit:

- materie (ύλη): onbepaaldheid, potentie, soortelijke bepaaldheid ('deze mens')
- vorm (εἶδος): bepaling, actualiteit, individualiteit ('deze mens'), de eigenschappen die de essentie uitmaken van wat iets is

Hout is materie en kan in potentie een tafel zijn. Een stoel heeft de vorm stoel maar is in potentie een tafel of een bed. Bakstenen zijn materie voor de vorm muur maar klei is weer materie voor de vorm baksteen. Materie en vorm zijn relationeel bepaald. Alles is altijd materie en vorm.

Wat zijn de vier oorzaken van de tafel?

Doeloorzaak. De tafel heeft als doel om andere substanties te ondersteunen en kan gebruikt worden om op te schrijven

Werkoorzaak. De timmerman die de tafel heeft gemaakt

Materiële oorzaak. De tafel is gemaakt van hout.

Vormoorzaak. De tafel heeft een aantal poten die een blad ondersteunen

Waarin verschilt het gebruik van εἶδος bij Aristoteles ten opzicht van Plato?

Bij Plato representeert die een transcendent idee en bij Aristoteles een immanente vorm

Welk probleem loste Aristoteles op?

Dit is een oplossing voor het derde mens probleem maar introduceerde een nieuw probleem namelijk waar komt deze immanente vorm vandaan. Hoe komt het dat onafhankelijke mensen allen over dezelfde immanente vorm beschikken.

Wat is de leer van de vermogens?

Een van Aristoteles' specifieke bijdragen aan de filosofische psychologie is de leer van de vermogens. Zoals hij geloofde, moet elke afzonderlijke actualiteit worden voorafgegaan door een afzonderlijke potentialiteit om die actualiteit te kunnen uitvoeren — iets wat Aristoteles dynamis noemt.

Is de ziel bij Aristoteles onsterfelijk?

De ziel is de immanente potentie van het lichaam dus als het lichaam sterft dan sterft de potentie ook. De ziel is afhankelijk van de primaire substantie. Een kiertje is dat het denken eeuwig is.

“Bij het individu gaat de mogelijke kennis in de tijd vooraf aan de werkelijke kennis, maar in absolute zin is zij niet eens in de tijd eerder. Zij denkt niet soms wel en soms niet. Wanneer [of: als] zij [d.w.z. de kennis] afgescheiden is, is zij slechts datgene wat zij is; **en dit hogere beginsel is onsterfelijk en eeuwig.**” (Aristoteles, De anima, III.5)

Hieruit ontstaat het probleem dat de individualiteit van de ziel verdwijnt met het verdwijnen van het lichaam. De ziel zou bij sterven zijn individualiteit verliezen en opgaan in de universele ziel.

Wat is de Onbewogen beweger?

Alles wat bestaat heeft een punt nodig dat niet beweegt, iets dat geen bewerkstellende oorzaak heeft. Dit om “ad infinitum” te voorkomen. Voorbeelden zijn planeten en sterren bij Aristoteles. Dit stelt Aristoteles gelijk met het goddelijke

“Uit het voorgaande blijkt duidelijk dat datgene wat in eerste instantie beweging veroorzaakt, zelf onbeweeglijk is. Want ofwel leidt datgene wat bewogen wordt door iets anders rechtstreeks tot het eerste onbeweeglijke, ofwel leidt het tot iets dat wel in beweging is, maar zichzelf beweegt en zijn eigen beweging tot stilstand brengt — in beide gevallen volgt daaruit dat in alle gevallen waarin iets in beweging is, datgene wat primair beweging teweegbrengt, zelf onbeweeglijk moet zijn.” (Aristoteles, Fysica, VIII.5, 258b4-9)

“Want ook bij waarneembare dingen is het duidelijk dat er geen beweging kan zijn als niets in rust is – en dit geldt in het bijzonder voor dieren, waar het ons hier om gaat. Want wanneer een deel in beweging is, moet er noodzakelijk een ander deel in rust zijn; en juist om die reden hebben dieren gewrichten. Zij gebruiken hun gewrichten namelijk als een soort middelpunt, en het hele deel waarin het gewricht zich bevindt wordt daardoor zowel één als twee, zowel recht als gebogen – veranderend, zowel in potentie als in act, door middel van het gewricht.” (Aristoteles, De Motu Animalium I.1, 698a14-20)

Goddelijk intellect

- Aangezien actualiteit volmaakter is dan potentie, moet het Goddelijk intellect een zuiver actueel intellect zijn, d.w.z. een daadwerkelijk denkend intellect.
- Aangezien er geen denkobject volmaakter is dan het Goddelijk intellect zelf, moet het Goddelijk intellect zichzelf denken.
- Het Goddelijk intellect is voorwerp van verlangen en navolging, en dus doelloorzaak, voor al het overige.

Uit welke delen bestaat de ziel?

- Een deel met een rationeel beginsel (**logon**)
- Een deel zonder een rationeel beginsel (**alogon**)
 - Een deel dat zich kan laten leiden door het rationeel beginsel
 - Een deel dat niet-rationeel is (vegetatief)

Het is per persoon verschillend door welk deel hij zichzelf laat leiden.

Ethiek & Politieke filosofie van Aristoteles

Wat is het juiste midden?

Het juiste midden is het vinden van het juiste midden tussen excessen, bijvoorbeeld lafheid en overmoedigheid. Deze deugd is de moed volgens Aristoteles. De deugd is een eigenschap van het **karakter**. Het juiste midden is persoonlijk en situationeel afhankelijk. Het is niet mogelijk om over het juiste te spreken zonder in eerste instantie over exces te gebrek te praten.

Belangrijk is dat het “juiste midden” of de “oké-zone” van de deugd niet het rekenkundige midden is en ook niet alleen kwantitatief wordt gemeten. In feite zijn er verschillende manieren waardoor het kan mislukken om het deugdzame “midden” te bereiken, zoals Aristoteles zelf uitlegt met betrekking tot boosheid.

“Iedereen kan boos worden — dat is gemakkelijk. Maar boos worden op de juiste persoon, in de juiste mate, op het juiste moment, om de juiste reden en op de juiste manier — dat is niet gemakkelijk.” (EN II.9, 1109a26-29)

De mens en de Polis

- De mens is een zôion politikon – een sociaal / politiek dier (niet iedereen is politiek maar we zijn allemaal onderdeel van een samenleving)
- Het goede leven kan daarom alleen binnen een (politieke) gemeenschap worden bereikt.

Verschillende staatsvormen?

	Goed	Slecht
één heerser	monarchie	tirannie
enkele heersers	aristocratie	Oligarchie
veel heersers	‘politeia’	democratie

Wat is het verschil tussen een natuurlijke slaaf en een wettelijke slaaf?

Een natuurlijke slaaf is iemand die van nature tevreden is om te dienen maar iemand kon ook slaaf worden doordat Griekenland zijn land veroverde. Natuurlijke slaven zijn nodig voor een goed functionerende maatschappij. Aristoteles lijkt niet tegen natuurlijke slaven maar lijkt zich tre keren tegen de wettelijke slaven omdat die tegen hun wil slaaf zijn.

Vragen bij Aristoteles' Metafysica 1.1-2

1. (1.1, 980a21 – 981a12) Welke vier stadia in de ontwikkeling van kennis onderscheidt Aristoteles? Aan welke levende wezens komt elk stadium toe? Hoe ontstaat elk stadium uit het vorige?

- Het eerst stadium is de zintuigelijke waarneming en komt voor uit de liefde voor de waarneming, die liefde is er om zichzelf, daar begint het mee.
- Het tweede stadium is geheugen, met onthoudt wat men ziet, door herhaaldelijk waarnemen.
- Het derde stadium is ervaring. Door een groot aantal herinneringen tot dezelfde zaak resulteert dat in iets dat de kracht van ervaring heeft.
- Als meerdere ervaringen leiden tot een algemeen oordeel over gelijke gevallen dan kan men spreken over kennis. Bij meerdere mensen die op een bepaalde manier worden ervaren had een bepaald medicijn een helende werking.

De mens komt alle stadia toe. Elk stadium veronderstelt de voorgaande stadia.

2. (1.1, 980a21-27) Waarom geven wij aan het zicht de voorkeur boven alle andere vormen van waarneming?

We leren vooral iets kennen door zicht omdat het ons verschillende eigenschappen laat zien.

3. (1.1, 980b22-24) Ook het gehoor is belangrijk voor de verwerving van kennis. Waarom zou dat zijn?

Ook gehoor draagt bij aan het onderkennen van verschillen en overeenkomsten, het is de basis van taal.

Ervaringen kunnen zo gecategoriseerd worden en beter opgeslagen.

4. (1.1, 981a12-30) In welke opzichten verschillen kennis en kundigheid van ervaring?

Kennis en kunde ontstaan door herhaalde ervaring. Aristoteles zou zeggen, "Een zwaluw maakt geen zomer".

De herhaling stelt ons in staat wetenschap te bedrijven en universele oordelen uit de ervaring te halen

5. (1.1, 981a28-30) Hoe komt de deskundige aan kennis van de oorzaak?

Door uit herhaalde ervaring met gelijke gevallen te komen tot een algemeen oordeel.

6. (1.1, 981b7-10 en 1.2, 982a28-30) Waarom kan kennis of kundigheid onderwezen worden, maar ervaring niet, of minder goed?

Kennis en kundigheid behelst de algemene regel. Ervaring omvat vele bijzondere gevallen en in praktijk is alles bijzonder. De veelheid aan bijzondere gevallen kan dus wel worden samengevat in een algemene regel en die kan eenvoudig worden onderwezen. De veelheid aan bijzondere gevallen maakt het moeilijker om ervaring in zijn geheel over te brengen

7. (1.1, 981b17-25 en 1.2, 982b10-28) Sommige vormen van kennis zijn gericht op de vervulling van noodzakelijke behoeften, andere op het veraangenamen van het leven, en weer andere op geen van beide. In welke volgorde zijn deze vormen van wijsheid opgekomen, en waarom in die volgorde? Welk van deze vormen van kennis getuigt volgens Aristoteles van de meeste wijsheid? Wat is filosofie en hoe is deze ontstaan?

Eerst was er de kennis van het gebruik, deze is noodzakelijk voor het overleven en kwam het eerste. Daarna probeerde men het leven te veraangenamen als men aan de basisbehoefte voldaan had. Pas als men een aangenaam leven heeft kan men gaan reflecteren op waarom het leven aangenaam is en zo kwam de derde vorm van kennis, de kennis van oorzaken. De meeste wijsheid heeft hij die kennis heeft van de oorzaken der dingen. Filosofie is het streven naar de kennis van deze oorzaken.

8. (1.1, 981b27 – 982a3) Waarover heeft een wijze bij uitstek kennis?

Over de kennis van oorzaken.

9. (1.2, 982a4-19) Welke mensen vindt men wijs, of althans wijzer dan anderen?

Doorgaans vind men diegene met ervaring wijzer dan diegene met alleen waarneming. Diegene met kunde wijzer dan die met ervaring en diegene met inzicht wijzer dan diegene met kunde

10. (1.2, 982a19 – b10) Wat leidt Aristoteles hieruit af met betrekking tot wijsheid? En welke definitie van wijsheid volgt hieruit?

Dat de hoogste vorm van wijsheid is de wijsheid die men verkiest om de wijsheid zelf en niet omwille van de resultaten. Dat wijsheid eerder de kennis is die leiding geeft dan die welke diensten verleent. De wijze moet geen orders ontvangen maar orders geven. Wijsheid gaat over wat moeilijk te kennen is, niet het het eenvoudige zoals waarnemen wat alle levende schepsels kunnen.

11. (1.2, 982b28 – 983a11) Waarom is wijsheid goddelijk? Komt het, volgens Aristoteles, de mens wel of niet toe om goddelijke kennis te bezitten? Waarom?

Goddelijke kennis is die kennis die god bezit en welke handelt over het goddelijke. Het gaat dus over de eerste oorzaken ofwel god zelf. En we hebben eerder gezegd dat de hoogste vorm van inzicht het inzicht is in de meest algemene oorzaken.

12. (1.2, 983a11-23) Hoe verhoudt wijsheid zich tot verwondering?

Verwondering is het begin van wijsheid, immers men ziet iets dat men niet kan verklaren en verwondert zich erover en men gaat proberen daar verklaringen voor te vinden en zo komt met stap voor stap tot wijsheid.

Vragen bij Aristoteles' Ethica Nicomachea

(EN) 1.5-9(EN 1.5, 1097a15-b6) Welke drie soorten doelen onderscheidt Aristoteles? Met welke voorbeelden illustreert hij elke soort? Tot welke soort behoort het geluk?

- Het doel van een activiteit (Gezondheid als doel van een activiteit binnen de geneeskunde)
- Een doel dat een middel is tot een ander doel (bijvoorbeeld rijkdom)
- Het hoogste doel of de hoogste doelen die nagestreefd worden om zichzelf (geluk)

2.(EN 1.5, 1097b6-15) Waarom kan geluk zich niet beperken tot één individu? Hoe groot is de kring van mensen wier geluk ons aangaat?

Omdat de mens een gemeenschapswezen is. De mens die geen behoefte heeft aan een gemeenschap is een god of een beest. De grootte van de kring is beperkt maar daar komt hij later op terug.

3. (EN 1.5, 1097b15-22) Waarom kan geluk niet gezien worden als één goed tussen vele?

Als het een goed tussen velen zou zijn dan zou het verkieselijker zijn er een ander goed aan toe te voegen maar er is niks dat aan geluk kan worden toegevoegd om het verkieselijker te maken, en zo moeten we concluderen dat geluk het hoogste goed is.

4.(EN 1.6) Waarom is volgens Aristoteles het geluk gelegen in de eigen taak? Heeft de mens als mens een eigen taak? Waarom? Welke taak is dat dan? Waarom? Waarin is volgens A. het menselijk geluk gelegen? Waarom kun je eigenlijk pas van geluk spreken wanneer een leven voltooid is?

Omdat hij er vanuit gaat dat de mens zich onderscheidt door het hebben van de rede en dat we die rede met een rede hebben gekregen. In het voortreffelijk gebruik van het rationele deel van de ziel. Omdat als we 3 maanden gelukkig zijn dan kan dat overschaduwd worden door 20 jaar ongeluk.

5.6.(EN 1.7) Welke mate van precisie mogen we bij dit onderzoek verwachten en waarom? (EN 1.8) Welke drie soorten goederen worden traditioneel onderscheiden? Tot welke soort behoort het geluk? Waarom?

De precisie van een schets.

- Uitwendige goederen
- Goederen van de ziel
- Goederen van het lichaam

Geluk behoort tot een goed van de ziel

7.(EN 1.9, 1098b22-32) Waaraan stellen anderen het menselijk geluk zoal gelijk? Welke twee groepen onderscheidt Aristoteles hierbij. Hebben deze groepen volgens Aristoteles volkomen ongelijk?

- voortreffelijkheid
- verstandigheid
- een soort van filosofisch inzicht

De groep wiens opvattingen lang en door velen worden verdedigd en opvattingen die door een kleine groep gerenommeerde mensen worden verdedigd. Aristoteles denkt dat beide op 1 of meer punten gelijk hebben.

8.(EN 1.9, 1098b32 – 1099a7) Waarom moet het hoogste goed als een activiteit en niet als een bezit worden gezien?

Men kan iets bezitten zonder iets goeds voort te brengen. Een goed mens wordt pas goed genoemd als hij goede dingen heeft voortgebracht.

9.(EN 1.9, 1099a7-24) Volgens Aristoteles gaat het ware geluk vanzelf gepaard met genot? Hoe bewijst hij dit? Vind je zijn bewijs overtuigend?

Hij beargumenteert dat het goede van nature aangenaam is en dat alleen hij die in vreugde rechtvaardig handelt rechtvaardig wordt genoemd. Ik denk dat een ieder dit voor zichzelf moet ervaren. Deze ervaring is niet overdraagbaar.

10. (EN 1.9, 1099a32-b8) Hoewel het geluk volgens Aristoteles (zie EN 1.8 / vraag 13) zelf behoort tot de inwendige goederen, kan het blijkbaar toch niet zonder bepaalde uitwendige goederen. Waarom niet? En welke rol spelen deze uitwendige goederen hierbij dan?

Men heeft soms goederen nodig om voortreffelijk te kunnen handelen, daar is een zekere voorspoed voor nodig. Als ik een voortreffelijk filosoof wil worden zal ik onderwijs moeten volgen en boeken kunnen kopen om naar dit doel toe te werken, daar hebben we anderen bij nodig.

Vragen bij Aristoteles' Politica 1 (selectie over slaven)

1. (1.3, 1253b20-24) Aristoteles haakt hier aan op een bekend debat uit de tijd van de sofisten. Welk?

Het vraagstuk of de mens een eigen natuur heeft en of hij die natuur zelf kan bepalen. (nomos - fisis debat). Wordt de natuur bepaald of is dit een wettelijk iets.

2. (1.4, 1253b30-33) Wat is een slaaf?

Iemand die het bezit is van een ander

3. (1.4, 1254a14-18) Wat is een natuurlijke slaaf?

Mensen met een aanleg om geregeerd te worden.

4. (1.5, 1254a18-20) Wat is de inzet van dit hoofdstuk?

Te onderzoeken of het in de aard van de mens zit om slaaf te willen zijn en of dit voor sommigen beter en rechtmatig is of niet.

5. (1.5, 1254a22-34) In hoeverre zijn dominantie en ondergeschiktheid natuurlijke gegevens?

Volgens Aristoteles is dit een vorm van aanleg, hetzij om te regeren, hetzij geschikt voor ondergeschiktheid.

6.(1.5, 1254a35-b9) De vergelijking van de relatie van ziel en lichaam met die van meester en slaaf zijn we al tegengekomen bij Plato (Phaedo 79e-80a); bij Aristoteles wordt de vergelijking echter in omgekeerde richting gebruikt. Leg uit. In 1254a37-39 schrijft Aristoteles: "Wat volgens de natuur is moeten we bij voorkeur onderzoeken bij dingen die in hun natuurlijke toestand verkeren, niet in een gedegenereerde." Leg uit waarom dit een cirkelredenering is.

Plato zegt dat in de natuurtoestand het lichaam slavendienst bewijst aan de natuur en dus impliciet dat de ziel ook daardoor bepaald wordt. Aristoteles echter gaat er vanuit dat de ziel van nature leiden is als de mens in optimale vorm is. ??

7.(1.5, 1254b10-26) Wat is de overeenkomst tussen een natuurlijke slaaf, een beest en een vrouw?

Alledrie zijn relatief zwak en zijn beter af geregeerd te worden. Het gaat hier om een verschil gelijk het verschil tussen lichaam en ziel.

8.(1.5, 1254b27-40) Terwijl het verschil tussen mensen en dieren en tussen mannen en vrouwen duidelijk waarneembaar is, is dat tussen meesters en slaven niet (altijd) het geval. Waarom niet?

Omdat natuurlijke slaven van nature een lichaam hebben dat beter geschikt is om slaaf te zijn maar voor tot slaaf gemaakten uit oorlogen geldt dat niet altijd, daar zitten ook mensen bij die van nature vrije mensen zouden zijn, als ware ze niet overwonnen

9. (1.6, 1255a4-12) Waarom is slavernij volgens sommigen in overeenstemming met het recht, maar volgens anderen in strijd daarmee?

Volgens sommigen heeft de overwinnaar recht op hetgeen hij buit heeft gemaakt en dus ook op slaven, anderzijds heeft de overwinnaar een machtspositie en oefent dus dwang uit op mensen om slaaf te zijn. Het slaaf zijn is dan niet natuurlijk meer en daarom verwerpelijk.

10. (1.6, 1255a17-22) Welke drie opvattingen van rechtvaardigheid onderscheidt Aristoteles, en welke daarvan zou zijn voorkeur hebben?

- De idee dat het voordelig zou zijn voor de slaaf om zich ondergeschikt te maken, omdat hij van nature slaaf is
- Het is wettelijk gezien rechtmatig als de sterkere de leiding geeft
- Het kwalitatief hogere zou geen leiding mogen geven

Hij begint zijn argumentatie ermee dat mensen een bepaalde aanleg hebben, dus het lijkt erop dat het eerste de mening is van Aristoteles.

11. (1.6, 1255a22-b4) Wat vindt Aristoteles van het voorstel (van onder anderen Plato, Staat 469b-c) om Grieken als van nature vrij, maar barbaren (= niet-Grieken) als natuurlijke slaven te beschouwen?

Hij is het hier niet mee eens, hij blijft erop hangen dat mensen van nature wel of geen slaaf zijn en dat geldt ook voor grieken/

12. (1.6, 1255b4-16) Wat is uiteindelijk Aristoteles' eigen visie op slavernij, en hoe overbrugt deze visie het meningsverschil dat werd geïntroduceerd in 1.3, 1253b20-24 en 1.5, 1254a18-22 (zie vragen 1 en 4 hierboven)?

Hij besluit met dat de natuur bepaalt wie van nature dominant is en wie slaaf en niet het behoren tot een bepaald soort mensen, dit is tot beider voordeel en is ook rechtmatig. Echter als het gaat om wettelijke slaven die niet van nature slaaf zijn dan is dit niet rechtmatig en ook niet tot hun voordeel.

13. (1.8, 1256b8-32) Hoewel Aristoteles het doet voorkomen alsof 'natuur' hier steeds hetzelfde betekent, valt er een verschil te bespeuren tussen 'natuur' in b8-b15 en 'natuur' in b15-b32. Leg uit.

Epicurisme en de Stoa

Intro

Door de veranderde politieke omstandigheden waarbij de Polis in verval was en de mens minder invloed had op de politiek begon de filosofie zich meer te verschuiven naar het individu. Dit onder meer door de val van Alexander de Grote. Doordat de polis ook minder sterk is is ook de invloed van de burger minder geworden. Ze streven nog steeds naar het geluk.

Bij de de de stoa en epicuristen was:

- de polis minder belangrijk
- men meer gericht op persoonlijk geluk
- men er meer op gericht op hoe hoe je gelukkig kon zijn als individu.
- men meer egalitair (gelijkheid van alle mensen)
- men sektarisch
- persoonlijke ethiek als bekroning van de filosofie
- streven naar ataraxia (gemoedsrust)

Waren de hellenistische filosofieën dogmatisch of sceptisch?

De epicuristen en de stoa waren dogmatisch en het Pyrronisme was sceptisch. In deze periode zat de academie ook in een sceptische fase.

Waar wordt deze filosofieën meer vergeleken?

Met een boom waarbij de boom de natuurfilosofie ofwel de **fysica** is en het fruit de vruchten ofwel de **ethiek** die daar uit voortkomt. De omheining staat voor je kunnen verdedigen van je filosofie.

Wat maakt onze kennis van de epicuristen en Stoa moeilijk?

Het feit dat we veel te weten zijn gekomen via hun tegenstanders zoals de sceptici

Epicuristen

Wie waren epicuristen?

Epicurus en Lucretius. Lucretius schreef “Over de natuur der dingen” ofwel “*De rerum natura*”

Wie was epicures?

De stichter van het epicurisme, stichtte zijn school in een tuin.

Hoe denken de epicuristen over de goden?

De goden zijn volmaakt gelukkig, onsterfelijk en zijn niet van mensen afhankelijk. Alles wat hiermee strijdig is is een verzinsel. De goden maken de edula (verschijningen) en dromen.

Hoe denken ze over het leven?

Er is geen leven na de dood en er is geen ziel die terugkeert, je moet gewoon je leven zo gelukkig mogelijk lijden.

Wat is de basis van de epicuristen?

Zij gaan terug naar Democritus. De filosofie bestaat uit drie delen

- de canonica
- de fysica
- de ethiek

Canonica

Alle waarnemingen zijn waar ... maar uitspraken over de werkelijkheid kunnen waar of onwaar zijn.

Hoe kunnen we tot waarheid komen?

Criteria om te toetsen of een waarneming waar is

zintuiglijke waarneming	Is altijd waar
prolêpsis	Als iedereen een algemeen begrip ergens van heeft dan bestaat het ook. Iedereen heeft bijvoorbeeld een algemeen begrip van het goddelijke en daarom bestaat het. Ontstaat door herhaalde waarneming
‘beeldvormende activiteit van het verstand’	hier vallen dromen, herinneringen en gedachten onder, de indruk is altijd waar maar wat we erover zeggen kan weer waar of onwaar zijn
pathê (genot en pijn)	Bijvoorbeeld vuur is heet en doet pijn. Voelen is een manier van toetsen

Waarheidsoordelen

	Waar	Onwaar
Waarneembare verschijnselen	epimarturêsis (bevestiging)	ouk epimarturêsis (niet bevestiging)
Slecht of niet waarneembare verschijnselen	ouk antimarturêsis* (niet weerlegging)	antimarturêsis (weerlegging)

Fysica (< Democritus)

Wat zijn de basisprincipes van de fysica?

- alles bestaat uit atomen en lege ruimte
- er zijn oneindig veel atomen, de lege ruimte is oneindig en dus zijn er oneindig veel werelden
- atomen hebben vorm, grootte en gewicht en de rest is secundair (door samenstelling)
- de atomen bewegen en
 - zijn in vrije val
 - zwenken zo nu en dan als verklaring voor vrije val
 - botsen en gaan weer uit elkaar en zo vormen zich samengestelde lichamen

Astronomie & meteorologie

Er wordt onderzocht wat allemaal mogelijk oorzaken kunnen zijn van een natuurkundig verschijnsel en wat daar de mogelijke consequenties van zouden zijn. Dit moet psychologisch gezien worden, immers als we zich hebben op een verschijnsel en al zijn mogelijke verklaringen dan kunnen we terugkeren naar een staat van ataraxia. Onwetendheid in onzekerheid over consequenties en dus geen gemoedsrust.

Ontstaan van de kosmos en het ontstaan van het leven

- is een toevallige samenklontering van atomen (**Democritus**)
- 'survival of the fittest' (**Empedocles**). Voorloper van de evolutietheorie.

Hoe ontstaat een menselijke samenleving?

Door afspraken te maken, Wetten zijn afspraken tussen mensen in een sociaal contract (→ Locke/Hobbes). Omdat er geen wetten zijn van nature, is er ook niks om bang voor te zijn.

Ethica

Wat is het einddoel van hun filosofie?

Het einddoel is eudamonia bereiken door ataraxie ofwel gemoedsrust, Deze toestand wordt bereikt door de afwezigheid van pijn en dat wordt bij de epicureers genot genoemd. Het gaat hier om “*katastematic pleasure*”. Soms is een beetje pijn noodzakelijk voor een grotere hoeveelheid genot (berekenend zoals door plato beschreven in protagoras)

Wat is het verschil tussen “*katastematic pleasure*” en “*dynamic pleasure*”?

katastematic betekent ook wel stilstaand genot ofwel het genot veroorzaakt door de afwezigheid van pijn. Dit staat in schril contrast met het Hedonisme waan genot dynamisch is, dat wil zeggen men geniet van een activiteit en men moet dus ook voortdurend actief blijven om dit genot vast te houden en het zorgt voor veel pijn bij afwezigheid van het dynamisch genot.

Wat zijn overwegingen ten aanzien van het bereiken van gemoedsrust?

- Ieder mens streeft van nature naar genot en vermijdt pijn, we calculeren dit voortdurend. Er is geen universele deugd, dus wederom niks om je druk over te maken.
- Deugdelijk is afhankelijk van de gevolgen. Levert het onder de streep pijn of genot op?
- Onderscheid maken tussen natuurlijke en onnatuurlijke verlangens. Natuurlijke verlangens leiden tot genot en onnatuurlijke verlangens tot pijn. Eten bijvoorbeeld is een natuurlijk verlangen
- uitbannen van de angst voor de goden en de dood (‘*Als wij er zijn dan is de dood er niet, en als de dood er is dan zijn wij er niet, dus de dood gaat ons niet aan*’ – Epicurus)

Hoe kon je het beste leven volgens de epicuristen?

Je kon het beste teruggetrokken leven met vrienden. En het epicurisme is sterk geënt op het vermijden van bepaalde dingen om pijn te voorkomen.

Vragen bij Epicurus' Brief aan Menoeceus

De Brief aan Menoeceus is een van de drie doctrinaire brieven van Epicurus die bewaard zijn gebleven. In deze brief zet hij de hoofdzaken van de Epicureïsche ethiek uiteen.

1. Wat komen we uit deze brief te weten over Menoeceus, de geadresseerde? Is hij jong of oud? Kennen Epicurus en hij elkaar al langer? Wat is hun relatie? Is de brief uitsluitend voor de geadresseerde bedoeld?

Waarschijnlijk jong, aangezien hij aangespoord wordt om het geleerde in de praktijk te brengen en erin te oefenen. Epicurus was een leermeester voor Menoeceus. Hij is aan Menoeceus ghericht maar het lijkt erop dat hij hem ook voornbreid op zijn toekomst en op het feit dat hijzelf misschien ooit zelf een leraar wordt.

2. (§122) Waarnaar moeten wij streven? Zegt Epicurus daarmee iets opmerkelijks? (Denk ook aan Aristoteles' ethiek.)

We moeten streven naar geluk, dat zei Aristoteles ook.

3. (§123-124) Wat moeten we wel en niet geloven met betrekking tot de goden?

Uitsluitend dat wat onvergankelijk is zouden we aan goden moeten toedichten. Goden zijn volmaakt gelukkig. We moeten niet uitgaan van wat de massa denkt, het antropomorfe waarschijnlijk. Door dit te doen worden onterecht zekgingen en rampen toegekend aan Goden.

4. (§124-127) Hoe moeten wij ons opstellen met betrekking tot leven en dood?

We moeten ons er niet mee bezig houden, immers wie dood is neemt niet waar en elk goed en kwaad is terug te voeren op de waarneming

5. (§125 “De dood, kortom ... zelf niet meer.”) Volgt deze conclusie inderdaad en zonder meer uit de premissen? En wat vind je zelf van Epicurus' conclusie? Ziet hij niet iets over het hoofd?

Als je aanneemt dat alles ophoud te bestaan bij de dood, er geen waarneming is en geen ervaren dan is deze conclusie juist. Echter dat is maar de vraag. Of de ziel met het lichaam sterft is maar de vraag dat is moeilijk aan te tonen en zelfs wetenschap toont aan dat sommige dingen overgedragen kunnen worden op onze kinderen. Onze pijn leeft dus voort en we hebben slechts het leven om daar iets aan te veranderen als we ervanuitgaan dat het leven ophoud te bestaan na de dood

6. (§127) Hoe moeten we denken over de toekomst?

We moeten inzien dat toekomst niet geheel in onze macht ligt noch dat we onmachtig zijn. We moeten het leven en de dood verwelkomen. Ondank dat alles noodzakelijk is zijn we niet onmachtig in hoe we ermee omgaan.

7. (§127-128) Welke drie klassen van verlangens onderscheidt Epicurus? Op welk van die drie moet ons streven gericht zijn?

- Natuurlijke verlangens die uitsluitend natuurlijk zijn
- Natuurlijke verlangens die noodzakelijk zijn
- Verlangens die ongegrond zijn

We moeten ons richten op de noodzakelijke verlangens, immers alles wat noodzakelijk is gebeurd, alles wat niet noodzakelijk geeft allen maar pijn

8. (§129-130) Aan welke maatstaf moeten we afmeten wat goed is en wat niet? En waarom juist deze maatstaf? Hoe typeert men een ethiek die op deze maatstaf is gebaseerd?

Genot is het uitgangspunt en doel van het leven, we noemen dit Hedonisme. Goed is dat wat op genot is gericht. Toch is hij in zekere zin geen hedonist want hij zegt ook dat als we geen pijn lijden dat we genot niet meer nodig hebben, we hebben Ataraxia ofwel zielenrust. Ikzelf denk dat voor zielenrust moreel handelen noodzakelijk is. Hierbij moet worden opgemerkt dat we voor en nadelen tegen elkaar moeten afwegen, een beetje pijn voor een groter genot is verkieselijk. En een beetje genot met veel pijn juist niet.

9.(§130-132) Welke vooroordelen bestonden er tegen Epicurus en zijn filosofie? En hoe zit het echt volgens Epicurus? Hoe staat Epicurus tegenover luxe? Breng je antwoord ook in verband met je antwoord op vraag 7.

Luxe hebben betekent niet dat je ervan geniet. Gelukkig is de mens die ook geniet van het weinige dat hij heeft. Het vooroordeel is dat een epicurist streeft naar losbandigheid maar genot laat zich definiëren als de afwezigheid van pijn en het hebben van gemoedsrust, dat is het grootste genot.

10. (§132) Is filosofie voor Epicurus een doel of een middel? Hoe verhoudt het aangename leven zich tot de deugden? Geeft Epicurus een onderbouwing voor deze opvatting?

Een middel tot een aangenaam leven. Deugdelijk leven hoort bij een aangenaam leven en visa versa. Als wij leven met praktisch verstand dan zien wij in dat deugdelijk leven een voorwaarde is voor een aangenaam leven. Hij geeft hier geen verklaring voor maar zoals ik eerder ook zei, alleen een deugdzaam mens kan zielenrust ervaren.

11. (§133-134) Hoe moeten wij ons opstellen tegenover noodzaak en toeval? Waarom verwerpt Epicurus het noodlotsdenken van sommige andere filosofen? Waarop hebben lof en blaam betrekking?

Hij ziet dat wat noodzakelijk is niet afgewend kan worden ofwel hij accepteert het. Ook dingen die toevallig zijn worden geaccepteerd, sommige dingen zijn nu eenmaal onberekenbaar. Lof voor hij die de dingen accepteert voor wat ze zijn en blaam voor hij die tegen het noodzakelijke vecht en die vloekt op het onberekenbare. We moeten veranderen wat in onze macht ligt en accepteren wat buiten onze macht ligt. De lof of blaam is ook het onderscheid zien tussen beide.

12. (§135 “Hij denkt dat ... toch goed uitpakt.”) Is dit niet in tegenspraak met wat Epicurus in §129 zegt over de maatstaf van goed en kwaad?

Dat zou je kunnen zeggen omdat hier het slecht hebben verkieselijker lijkt dan het goed hebben omwille van de wijsheid echter, wie wijs is lijdt weinig pijn en de pijn die hij leidt is voor een groter genot,

Stoïcijnen

Kenleer

Wie waren de stichters van de Stoïcijnen?

Zeno of Citium (334-262 BC) en Chrissipus (279-206 BC)

Wat waren nog meer belangrijke Stoïcijnen?

- Seneca (4 BC – 65 AD). Romeins Staatsman, dichter en filosoof. Schreef Brieven aan Lucillus
- Epictetus (55-135 AD). Ex slaaf, auteur van Handboekje en Colleges.
- Marcus Aurelius (121 – 180 AD). Keizer en auteur van Persoonlijke notities

Wat is kenmerkend voor de stoïcijnse filosofie?

Het waren vooral politieke denkers, in tegenstelling tot de epicuristen die vooral teruggetrokken leefden.

Hoe ontstaat kennis?

1. phantasia ('voorstelling')	"open hand"	
2. synkatathesis ('instemming')	"gekromde vingers".	Instemming of verwerping van de voorstelling. Is het een ware voorstelling van de realiteit?
3. katalêpsis ('begrip')	"vuist"	Het begrijpen van de voorstelling
4. epistêmê ('kennis')	"vuist omsloten door andere hand"	Het begrip wordt in een extern kader geplaatst om verheven te worden tot kennis

Het resultaat hiervan is een phantasia katalêptikê ('**begripsvormende voorstelling**'). Zonder begrip is er slechts een voorstelling.

Wat is prolepsis bij de stoïcijnen?

Dit is een soort oerkennis die we allemaal hebben (uit de oude dichters)

Logica

Vijf syllogismen die niet hoeven te worden bewezen:

1. Als het 1e dan het 2e, maar het 1e, dus het 2e. (**modus ponens**)
2. Als het 1e dan het 2e, maar niet het 2e, dus niet het 1e. (**modus tollens**)
3. Niet (het 1e en het 2e), maar het 1e, dus niet het 2e.
4. òf het 1e òf het 2e, maar het 1e, dus niet het 2e.
5. òf het 1e òf het 2e, niet het 1e, dus het 2e.

Fysica

Hoe is de mens opgebouwd?

Overeenkomstig met de epicuristen is **alles lichamelijk!**. Ook de ziel is lichamelijk.

Beginselen (<i>beide lichamelijk!</i>)	Elementen
• actief = god, oorzaak, noodlot, natuur, rede, <i>pneuma</i>	{ • vuur • lucht
• passief = materie	{ • water • aarde

Wat is het godsbeeld?

De hele kosmos is een organische eenheid doortrokken van redelijkheid, die ook Natuur en God wordt genoemd. (→ Spinoza)

Wat weten we over God/de Goden?

- Het bestaan, de redelijkheid en de voorzienigheid van God blijken uit de orde van de schepping
- Ook de prolêpsis van god houdt in dat deze voorzienig is. De voorzienigheid zit in de algemene kennis (definitie) over god dus hij is voorzienig. (**dit in tegenstelling tot de epicuristen**)
- Er is één god die alles doordringt (pantheïsme)
- De goden van traditionele godsdienst zijn manifestaties van de ene God.

Waaruit blijkt deze redelijkheid van de kosmos?

De redelijkheid van de kosmos verraadt zich onder meer in de doelmatigheid van de natuur, en de regelmatige beweging van de hemellichamen.

Godelijk plan

Alles verloopt volgens een goddelijk plan ten bate van de mens.

Determinisme

Het hele wereldgebeuren ligt **onwrikbaar vast**: het noodlot en de kosmos begint en eindigt in vuur (ekpurôsis): daarna begint alles weer opnieuw, op precies dezelfde manier. We kunnen als een hond aan een kar wel weerstand beïden aan wat noodzakelijk moet gebeuren maar we kunnen het niet voorkomen. Als je dus in overeenstemming leeft met wat noodzakelijk is dan leef je gelukkig.

Ethiek

Wat was het doel van de filosofie van de ethiek?

Ook de Stoa streefden naar Eudamonia echter het verschil met de Epicuristen is dat zij deugdzaam handelen zagen als de weg naar ataraxia

Wat zijn hierbij de aandachtspunten?

- Het doel is te leven volgens de natuur, d.w.z. volgens de rede/de natuur. De natuur is immers doordrongen van de rede. Alles wat noodzakelijk gebeurt is dus feitelijk redelijk alleen zien we dat niet altijd zo en daarom zijn we soms de hond aan de kar die meegesleurd word
- Omdat alles noodzakelijk moeten we onszelf beschouwen als een toeschouwer. Omdat we een toeschouwer zijn hebben we slechts controle over hoe we op gebeurtenissen reageren, het is dus zinvol om je voor te bereiden op situaties en vooraf je reacties bepalen om negatieve emotie te voorkomen.
- **Oikeiôsis**: het zich stapsgewijs toe-eigenen van de hele kosmos. We breidden onze liefde steeds meer uit van 1 persoon naar ons gezin naar de samenleving naar de kosmos (vergelijkbaar met Plato in symposium)
- Classificatie van dingen en gebeurtenissen in inwendige en uitwendige: inwendige zaken zijn goed of slecht, uitwendige zijn moreel indifferent. Dit besef leidt tot **autarkeia** ('onafhankelijkheid'). "inwendig goed" is leven volgens de deugd. Gezondheid is niet bepalend voor deugdelijk handelen. (in tegenstelling tot Aristoteles).
- Sommige uitwendige goederen zijn wel verkieslijker dan andere als er een keuze is.
- **Apatheia**: het uitbannen van emoties (**pathê**) als onjuiste waarde-oordelen t.a.v. indifferente zaken. Emoties vermijden als het niet de deugd betreft. In het nederlands noemen we dat apathisch.

Vragen over Cicero, De finibus bonorum et malorum

3.22

1 Waarop zijn onze plichten gericht?

Het verkrijgen van natuurlijke principes, principes die gericht zijn op de natuurlijke/noodzakelijke verlangens.

2 Waarom zou hieruit het misverstand kunnen ontstaan dat er twee hoogste goederen zijn?

En welke twee zouden dat dan zijn? Hoe verhouden deze twee zich tot de twee categorieën die Epictetus onderscheidt in Handboekje 1?
???

3 Wat bedoelt ‘Cato’ met het voorbeeld van het mikken van een speer of een pijl?

Ervoor kiezen het hoogste goed te willen hebben we in onze eigen hand, dat is immers een overtuiging, echter het raken van het doel is in elke omstandigheid afhankelijk van externe omstandigheden en dus moeten we niet in elke situatie streven naar het raken van het doel, dit zou alleen maar veel pijn opleveren bij het niet raken

Vragen over Epictetus, Handboekje 1-6

1. Welke twee categorieën van de werkelijkheid onderscheidt Epictetus? Tot welk van beide categorieën dient men zich te beperken? Waarom kan men zich niet tegelijkertijd bezighouden met doelen die tot de ene en doelen die tot de andere categorie behoren?

Wat wel en wat niet in onze macht ligt. Men dient zich te beperken tot dat waarover men wel macht heeft. Het streven naar rijkdom kan er bijvoorbeeld voor zorgen dat we ons streven naar wijsheid niet bereiken en ook andersom. Als we beide doelen hebben die elkaar kruisen dan kunnen we weleens niks bereiken.

2. Waarop moeten wij ons vermijden richten, en waarom? En waarop moeten wij ons streven richten, en waarom? **Waarom – denk je – behandelt Epictetus' vermijden en streven niet hetzelfde?**

We moeten vermijden om ons te richten op dat wat niet in onze macht ligt omdat dit alleen maar onnodige frustratie oplevert. We moeten ons richten op dat wat wel in onze macht ligt, dat zijn tevens de dingen die ons geluk en vrijheid opleveren.

3. Wat is de overeenkomst tussen een kruik, een kind en een vrouw? Mag een Stoïcijn liefde koesteren, en onder welke voorwaarde?

Beide zijn vergankelijk. Zeker wel maar we moeten ons beseffen dat alles vergankelijk is. Een vrouw is sterfelijk en dus gaat de liefde weer voorbij

4. Wat moet onze houding zijn bij een bezoek aan het badhuis, en bij iedere andere activiteit?

Wij moeten onze morele keuze in overeenstemming brengen met de natuur en we moeten ons voorbereiden op wat er kan gebeuren zodat we negatieve emoties kunnen voorkomen

5a. Vergelijk Epictetus' opvatting over de dood met die van Epicurus.

Epictetus zeg niet dat we ons er niet mee bezig moeten houden, integendeel maar hij geeft aan dat we zelf in controle zijn over onze opvatting van de dood en dus ligt het in onze macht op zonder angst de dood tegemoet te treden.

5b. Waarom geeft wie enige scholing heeft gehad zichzelf de schuld, maar wie volledig geschoold is niemand?

Scholing geeft in eerste instantie zelfkennis, dit voorkomt dat we altijd iemand anders ergens de schuld van geven. Volledig geschoold zijn betekent ook dat we leren zien wat noodzakelijk was en wat dus buiten onze macht ligt, waardoor niemand schuldig is.

6. Vergelijk wat Epictetus hier zegt met wat hij zegt in Handboekje 1, en met name de eerste alinea.

Dat het paard mooi is ligt niet in onze macht. Dat wij het paard mooi vinden is een kwaliteit van onszelf

Vragen bij Marcus Aurelius' Persoonlijke notities

Beantwoord voor jezelf de volgende vragen. Beargumenteer je antwoord en geef aan op welke passage(s) je je baseert.

1. Welke structuur heeft de tekst van Marcus Aurelius? Tot wie richt hij zich?

Tot mensen die de stoïcijnse leer aanhangen. Dit wordt onder meer duidelijk in 8,14 waar hij "je" toelicht

2. Hoe denkt MA over de vrije wil van de mens?

Hij zegt eigenlijk dat we onze vrije wil in overeenstemming met de wil van de natuur, we zijn immers als "een blad aan de boom" en we moeten willen wat ons overkomt, "we moeten zijn als een rots" die overeind blijft en wat hem overkomt. "Leef zoals de natuur het wil"
[4.49][8.1][8.7]

3. Hoe moeten wij omgaan met tegenslagen?

We moeten het zien als een kans om rechtvaardig, grootmoedig, beheerst, verstandig, bedachtzaam, betrouwbaar bescheiden en/of onafhankelijk te zijn. [4.49]

4. Hoe moeten wij ons verhouden tot onze medemensen?

We moeten mensen zien als richtingaanwijzers en niet als belemmeringen, zij kunnen onze intentie niet veranderen maar ons wel de weg wijzen om ons doel te bereiken. [5.20]. We moeten eerst ontdekken hoe ze in het leven staat en hoe ze denken over pijn en genot, omdat we hierdoor gaan begrijpen hoe ze handelen.
[8.14]

5. Hoe verhoudt, volgens MA, de filosofie zich tot het keizerschap?

We moeten ons altijd realiseren dat we niet altijd filosoof genoemd hebben kunnen worden, als we slechts naar ons eigen verleden kijken dan ontdekken we direct dat we ons hebben moeten ontwikkelen. Als keizer wordt er veel van je verwacht en dat bemoeilijkt het omdat er dan nog hogere verwachtingen van je zijn waar je probeert aan te voldoen. Je moet dus als keizer deze verwachtingen loslaten en leven zoals de natuur dat wil, niet volgens wat van je wordt verwacht.
[8.1]

6. Wat is belangrijker dan filosofie?

Leven volgens de wil van de Natuur [8.1]

7. Hoe verhoudt onze individuele, menselijke, natuur zich tot de Universele? En wat betekent dat voor onze opstelling tegenover de Universele Natuur?

We zijn als een blad aan de boom, we delen onze menselijke natuur met de universele natuur maar in tegenstelling tot een blad aan de boom kennen wij geen beperkingen en zijn wij ook redelijk, rechtvaardig en kunnen waarnemen. [8.1]

8. Wat verlangt onze menselijke natuur van ons?

Het vormgeven van vaste overtuigingen over wat goed en kwaad is en daar naar handelen. Goed is rechtvaardig, grootmoedig, beheerst, verstandig, bedachtzaam, betrouwbaar bescheiden en/of onafhankelijk zijn. Ons niet laten leiden door rijkdom, logisch redeneren of roem en eer.[4.49][8,1]

9. Is het een zwaktebod om je door iemand anders te laten ompraten?

Nee, hij noemt dit een uiting van onafhankelijkheid [8,16]

10. Waarom is het een zonde tegen de natuur om onrechtvaardig te handelen?

Omdat de universele natuur in haar aard rechtvaardig is en ons heeft geschapen om er voor elkaar te zijn en elkaar rechtvaardig te behandelen [9.1]

11. Waarom is het een zonde tegen de natuur om te liegen?

Omdat de natuur ook waarheid wordt genoemd, zij is de diepste oorzaak van alles wat waar is, als wij dus liegen dat verspreiden wij het tegenovergesteld van de natuur [9.1]

12. Waarom is het een zonde tegen de natuur om genot na te jagen en leed te vermijden?

Omdat iets dan ons overkomt wat de natuur wilt, zowel pijn als genot op kan leveren voor zowel de rechtvaardigen als de onrechtvaardigen. Door stelselmatig pijn te vermijden ontzeggen we onszelf mogelijkheden om de wil van de universele natuur tot ons eigen voordeel aan te wenden.

Scepticisme

Welke twee belangrijke stromingen waren er binnen het Scepticisme?

Het academisch scepticisme op de academie en het Pyrrhonisme

Wat waren de belangrijke academische scepticisten?

Arkesilous (315 – 240 BC)

Carneades (214 – 129 BC)

Philo (160 – 83 BC)

Cicero (106 – 43 BC)

Over Cicero is discussie of hij scepticist was of stoa. Een interpretatie is dat hij scepticist was met een voorkeur voor het stoïsme

Wat waren de belangrijkste Pyrronisten?

- Pyrrho (360 – 270 BC) (De eerste scepticus)
- Aenesidinus (+- 100 BC) (beïnvloed door Philo)
- Sextus Empiricus (160 – 210 BC)

Werken van Sextus Empiricus (160-210 n.C.)

- grondslagen van het Pyrrhonisme
- tegen de mathematici

Zijn er voorloper van het scepticisme?

Ja, al bij de presocraten waren er sceptische gedachten

Op welke dialogen is het scepticisme gebaseerd?

Elechos en aporia

Xenophanes (570-475 v.C.)

“Geen mens heeft iets duidelijk gezien, noch zal er iemand zijn die iets weet met betrekking tot de goden en al wat ik zeg over alles; want zelfs als hij in het beste geval toevallig zegt wat werkelijk is gebeurd, dan weet hij het zelf toch niet: maar mening is aan allen toebedeeld.” (B34 D-K)

“Niet hebben de goden van het begin af alles aan de stervelingen geopenbaard, maar mettertijd ontdekken ze al zoekende wat beter is.” (B18 D-K)

Protagoras van Abdera (ca. 490-420 v.C.)

“Van goden kan ik niet weten dat ze zijn en ook niet dat ze niet zijn, en evenmin wat voor gedaante ze hebben. Verschillende dingen staan deze wetenschap in de weg, niet alleen het feit dat we ze niet kunnen zien, maar ook de korte duur van een mensenleven.” (B4 D-K)

Democritus (460-370 v.C.)

“Naar conventie zoet, naar conventie bitter, naar conventie warm, naar conventie koud, naar conventie kleur, maar in werkelijkheid atomen en lege ruimte” (B9 D-K)

“In werkelijkheid weten we niets, want de waarheid ligt in de afgrond” (B117 D-K)

Socrates (459-399 v.C.)

“Ik weet slechts één ding: dat ik niets weet.” (naar Cic. Acad. 1.16)

Wat was de kritiek op de begripsvormende voorstelling van de Stoa?

Sommige dingen zien er identiek uit, hoe kunnen we dan het onderscheid maken. Tweelingen, zandkorrels en zomeer

Hoe benaderd een academisch scepticus het idee van kennis?

Hij gaat uit van het redelijke, uit van een overtuigende voorstelling in plaats van een begripsvormende voorstelling. Dingen zijn niet noodzakelijk waar maar waarschijnlijk (→ Hume). Het waarschijnlijke moet genomen worden als basis voor handelen en onderzoek.

Wat bedoelde Philo met eclecticisme (Philo van Larissa)?

Men moet eclectisch omgaan met de filosofie ofwel neem wat je denkt dat het beste is van bestaande denkbeelden en ideeën. Zelf kiezen en niet dogmatisch een school volgen.

Hoe komt een Pyrrhonist tot (het uitstellen of opschorting) van een oordeel?

- Door zaken tegenover elkaar te stellen
- beide kanten te onderzoeken om zo tot een evenwicht te komen (**Isostheneia**)
- Opschoten van het oordeel (**Epoche**)
- Gemoedsrust (**Ataraxia**)

Wat is de kritiek van de dogmatische filosofen op de dogmatici?

Maar als er geen sprake is van oordeel, hoe leef je dan?

Hoe bepaald een Pyrrhonist hoe hij dagelijks leeft?

Op basis van de Phaenomena (dat wat toeschijnt)

- Natuur
- Gevoelens
- Wetten en gewoonten
- Vaardigheden

Deze verschijnselen zijn niet noodzakelijk waar, maar dat is wat ons overkomt. De scepticus heeft geen dogmatisch overtuigingen. Leeft volgens de natuur (→ Stoicijnen). Probeer hier niet over te oordelen en op basis van deze phenomena een keuze te maken. "Go with the flow".

Hoe denkt een Pyrrhonist over vaste overtuigingen?

Een vaste overtuiging is het gevolg van het niet voldoende onderzocht hebben van het tegendeel.

Wat is het verschil tussen de academische sceptici en en Pyrrhonisten?

Kenleer

- Academie: zekere kennis is voor een mens onmogelijk; er is wel ruimte voor probabilisme.
- Pyrrhonisme: geen uitspraak: de zoektocht naar waarheid blijft doorgaan.

Ethiek

- Academie: geen ethisch doel; onder voorbehoud afgewogen acceptatie van ethische doelen van andere scholen. Criterium voor dagelijkse praktijk: **to eulogon**.
- Pyrrhonisme: scepticisme in dienst van ethisch doel (ataraxia). Criterium voor dagelijks leven: **phaenomena**.

Vragen bij Sextus Empiricus' Grondslagen van het Pyrrhonisme

1. Welke drie soorten filosofische systemen onderscheidt Sextus Empiricus? Op grond waarvan maakt hij dit onderscheid? Tot welke groep rekent hij zichzelf? En waaruit blijkt dat?

- de dogmatische filosofen die gestopt zijn met zoeken omdat ze denken de antwoorden te hebben gevonden
- de acedemische filosofen die zijn gestopt met zoeken omdat ze denken dat zaken onkenbaar zijn
- de sceptische filosofen die geen van beide doen en daarom nog blijven zoeken

De sceptici, daar hij beweert dat niks van wat hij hierin zegt met zekerheid gesteld kan worden

2. Hoe definieert Sextus het scepticisme?

Als het tegenover elkaar zetten van zichtbare en denkbare zaken op een zodanige manier dan tegenstrijdige argumenten met elkaar in evenwicht zijn. Dat wil zeggen de tegengestelde argumenten beide even geloofwaardig zijn. Deze gelijkwaardigheid zorgt voor een 'opschorting' van het verstand ofwel stilstand en zo voor zielsrust en onverstoorbaarheid.

3. Wat is een dogma? Zijn sceptici dogmatisch? Waarom wel / niet?

Een dogma is volgens sommigen het instemmen met niet evidente zaken die nog onderwerp zijn van wetenschappelijk onderzoek. De algemene definitie is dat men zich wel in een zaak kan vinden. Sceptici zijn niet dogmatisch volgens de tweede definitie, ze ontkennen geen zaken die noodzakelijk voortkomen uit een voorstelling zoals warm of koud. De scepticus ontkent niet de ervaring van koud maar twijfelt aan wat er vervolgens over wordt gezegd..

4. Hoe wapent Sextus zich tegen de beschuldiging dat het scepticisme zichzelf weerlegt?
???

5. Sceptici kregen vaak te horen dat hun filosofische positie niet te rijmen was met de praktijk van het dagelijks leven. Wat wordt daarmee bedoeld? Hoe verweert Sextus zich tegen deze kritiek?

Als een scepticus geen doctrine heeft hoe wordt hij dan geacht te leven? Als het gaat om niet evidente zaken dan heeft hij inderdaad geen doctrine maar als het aangaat het dagelijks leven dan leeft hij overeenkomstig de voorvaderlijke conventies, de wetten en de leefwijzen en onze eigen gevoelens en ervaringen.

6. Wat is het einddoel van de sceptische filosofie, en hoe wordt dat bereikt?

De onverstoorbaarheid ofwel het niet over zaken oordelen als goed of slecht. Daardoor jaagt hij niet overspannen na en vlucht hij voor niet weg. Hij velt geen oordeel over wat van nature goed of slecht is.

7. Wat wil Sextus duidelijk maken met het voorbeeld van de schilder Apelles?

Dat de opschorting van het oordeel zoals een scepticus dat nastreeft een logisch gevolg is van de afweging van argumenten en dat de onverstoorbaarheid als toeval erbij kwam maar niet het doel was van de gelijke afweging van argumenten.

8. Wat is opschorting en hoe wordt die bereikt?

Door voor zaken tegengestelde argumenten te formuleren die even geloofwaardig zijn. Daarmee kan er geen oordeel van goed of slecht aan beide kanten worden toegekent en wordt de opschorting bereikt.

9. Hoe weerlegt de scepticus zelfs een onweerlegbaar argument?

Een onweerlegbaar argument is in deze een argument waarvoor we nog geen tegenargument hebben kunnen vinden. Het is niet onweerlegbaar maar we moeten het tegenargument nog ontdekken

10. Wat zijn de tien tropen (τρόποι: ‘wendingen’, ‘manieren’) en wat is hun functie?

- de eerste is gebaseerd op de verscheidenheid der levende wezens
- de tweede op de verschillen tussen mensen,
- de derde op de verschillende geaardheid van de zintuigen,
- de vierde op de omstandigheden,
- de vijfde op de posities, de tussenruimte en de plaatsen, de zesde op de mengingen,
- de zevende op de hoeveelheid en samenstelling van voorwerpen,
- de achtste op het betrekken hebben op iets anders of de relativiteit,
- de negende op het feit dat iets voortdurend of zelden voorkomt,
- de tiende op de gedragingen, de gewoonten en de wetten, en op het geloof in mythen en de dogmatische opvattingen.

Het zijn overwegingen die gebruikt kunnen worden voor het formuleren van even geloofwaardige tegenargumenten. De tweede bijvoorbeeld omdat wat we vinden afhankelijk is van wie we zijn en dus zou je kunnen redeneren dat de zienswijzen van 2 mensen even geloofwaardig zijn gebaseerd op wie ze zijn. Er is geen grond om mijn mening boven die van een ander te stellen.

Plotinus

Belangrijke thema's

Het gaat weer meer over zijn en weten (ideeën van Plato) to van worden en menen.

Het hoogste idee (to agathon) vind zijn oorsprong in het goede (zoals de zon in de wereld), gebaseerd op de grotvergelijking

Het Goede = het Ene

Centrale vraag en kernconcepten

Als de ideeën onafhankelijk van de werkelijkheid, hoe komt de intelligibele wereld dat tot stand en hoe moeten we die begrijpen? Wat doet de goddelijke schepper?

- De demiurg schept de waarneembare wereld naar voorbeeld van de ideeën
- veelheid en veranderlijkheid komen voort uit het substraat (materie + ruimte + tijd)
- Wereldziel

Invloeden van Aristoteles

- de onbewogen beweging van Aristoteles in de platoonse filosofie. (Phys. VII-VIII)
- Goddelijk intellect dat zichzelf denkt (Meta. XII)
- Volgens Plato was de goddelijke vakman (schepper) eeuwig maar dat was voor Aristoteles moeilijk omdat volgens hem iets eeuwig of tijdelijk was, niet eeuwig met een begin. Voor Aristoteles moet je kiezen tussen tijdelijk en eeuwig

Plotinus had een afkeer van het lichamelijke

“Plotinus, de filosoof die in onze tijd leefde, leek zich te schamen in een lichaam te zijn. Omdat hij zo’n instelling had, kon hij het niet verdragen over zijn afkomst of zijn ouders of zijn vaderland te vertellen.” (Porphyrius, Vita Plotini ch. 1, trans. Ferwerda)

Boeken geschreven door leerling Porphyrius

- Voordrachten door leerling Porphyrius gebundeld in 6 Enneaden
- Porphyrius schreef ook een soort hagiografische (leven van een heilig persoon) biografie, de Vita Plotini

Filosofie van Plotinus

Plotinus: de drie hypostasen

overstromen van het Ene veroorzaakt de Geest. Het is de aard van het goede om het ene voort te brengen zoals de zon warmte produceren. Het ene is de totaliteit van alle ideeën, de bestaansgrond van alle ideeën. Het idee in zichzelf is een eenheid en het Ene de eenheid de eenheden.

Wat is het onderscheid tussen de Geest en de Ziel?

De ziel kan slechts 1 idee tegelijk denken, in de geest bestaan alle ideeën tegelijkertijd. De ziel is discursief, we denken via on redeneren met het een na het ander. Onze zielen zijn identiteiten van de wereldziel.

Wat is het doel van de wereld?

Om de eenheid van alle ideeën zich voort te stellen is het maken van een beeld van de ideeën in de vorm de wereld. De ziel heeft niet het vermogen om de eenheid van de ideeën van de wereld tegelijkertijd te denken. De wereld is een onvolmaakte representatie van de het ene.

Kunnen we terugkeren naar het Ene?

Een zuivere ziel keert uiteindelijk terug naar het ene.

Plotinus over de Geest (niet de menselijke)

“Het denken is niet het eerste – niet in zijn en niet in waarde; het is het tweede in rang, ontstaan terwijl het goede er al was en het in zijn ontstaan in een beweging zette naar zich zelf; het denken is wat in beweging werd gezet, en zag. Dat is denken: een beweging naar het goede, een die het goede begeert.” (Plotinus, Enneaden, V.6.5, 5)

Wat is het doel van het leven (ethiek)?

Anagôgê eis hen (‘terugvoering tot het Ene’)

Ethische fase: zuivering van de ziel door deugd	Ziel
Theoretische fase: overdenking van de Ideeën	Geest
Mystieke fase: extatische ‘eenwording’ (henôsis)	het Ene

Vragen bij Plotinus' Enneaden V 1 'Over de drie hypostasen ...'

1. Hoe komt het dat onze zielen hun goddelijke oorsprong vergeten zijn? Met welke twee redeneringen wil Plotinus de ziel tot inkeer brengen? En welk van beide redeneringen is het voornaamste onderwerp van het huidige traktaat?

Omdat ze zichzelf willen zijn en in het zichzelf willen zijn zijn ze zichzelf juist kwijt geraakt en daarmee hun goddelijke oorsprong. De eerste redenring is dat de materiele dingen verachtelijk zijn en de tweede dat de mens van goddelijke komaf is. Het tweede wil Plotinus in dit traktaat behandelen

2. Als de ziel zelf alles heeft gemaakt, in hoeverre verschillen onze individuele zielen dan nog van elkaar, en van 'de grote ziel'? Is er eigenlijk wel verschil? Op welke manier geeft de ziel leven aan alle levende wezens? Waarom is de ziel waardevoller dan al wat lichamelijk is?

De geest lijkt een beetje op de monade van Leibniz. De geest is 1 en velen, een volmaakte eenheid in veelheid. De wereldziel heeft samen met de individuele zielen het universum gemaakt, mijn vermoeden is dat onze eigen ziel ons lichaam heeft gemaakt. De eigen ziel is waardevoller dan het lichaam omdat we door middel van het leren kennen van de eigen ziel onze verwantschap met de wereldziel weer leren zien, dat is niet te vinden in het lichamelijke.

3. Wat is de relatie tussen de geest en de ziel? Wat zegt dit over de ziel zelf? Op welke filosofische theorie doelt Plotinus wanneer hij het heeft over 'vorm' en 'materie'? En wat zegt dit over de relatie tussen de geest en de ziel?

De geest heeft de wereldziel voortgebracht en maakt haar volmaakt. De ziel is volmaakt en wat van haar afstraalt is de activiteit ofwel de ziel, waarbij de geest onbewogen blijft. Dat de ziel niet zelfstandig kan bestaan en indirect in haar bestaan ook afhankelijk is van het ene. Vorm en materie lijken te verwijzen naar de theorie van vorm en materie van Aristoteles. Dat ze feitelijk hetzelfde zijn maar dan in een andere vorm.

4. Hoe verhoudt de geest zich tot de waarneembare wereld? Hoe verhoudt het denken van de geest zich tot het denken van de ziel? Hoe verhouden in de geest denken en zijn zich tot elkaar? Waarom is de geest een veelheid?

De geest is volmaakt en stilstand, de waarneembare wereld dankt zijn zijn aan het anders-zijn. Het anders-zijn is de oorzaak voor het denken van de ziel en voor het zijn. We moeten ons dus in stilstand richten op de geest en ons vanuit anders zijn bewegen richting het volmaakte. De geest is een veelheid omdat het alle volmaakte ideeën omvat.

5. Waarom moet er boven de veelheid van de geest een eenheid bestaan? Wat bedoelt Plotinus wanneer hij stelt dat de tweeheid van zichzelf onbepaald is, maar door de eenheid wordt bepaald en tot getal wordt gemaakt?

De ene is zelf onbegrensd en in haar onbegrensdheid kan zijn de geest begrenzen en zo getal en veelheid voortbrengen. De ziel vindt zijn oorsprong in begrenzing.

6. Hoe en waarom is de geest uit het Ene ontstaan? Hoe moeten wij ‘ontstaan’ in deze context opvatten? Waarom moet de geest uit het Ene zijn ontstaan, zonder een ‘beweging’ van het Ene? Waarmee vergelijkt Plotinus deze vorm van ontstaan? Waarom moet de geest naar het Ene kijken? In hoeverre is de geest samen met het Ene?

In een eerdere passage stelt Plotinus dat alles wat volmaakt is produceert. Het ene is volmaakt en moet daarom de geest produceren. Omdat als het tweede ontstaan zou zijn uit de beweging van het ene dan zou het ene niet het ene zijn maar het tweede (ad infinitum). Als een stralenkrans rondom het Ene. Met warmte dat afstraal van vuur, koude van sneeuw en geur vanaf parfums. De geest wil naar het ene kijken omdat hij daaruit voorkomt. Volgens Plotinus verlangt al dat gemaakt is naar zijn maker en zal zich daarom richten tot zijn maker. De geest is samen met het Ene voorzover zij hetzelfde is en gescheiden voorzover zij anders is.

7. Waarom is de geest wel een beeld van het Ene maar toch wezenlijk anders dan het Ene? Wat bedoelt Plotinus met de vergelijking van de cirkel? Hoe verhoudt de geest zich tot de intelligibilia (of de Ideeën)? En hoe verschilt de geest hierin van ‘de discursief denkende ziel’? Hoe interpreteert Plotinus de mythe van Cronus en Zeus?

De ene is een, de geest is veelheid, zoals een middelpunt van de cirkel oneindig klein is en niet gedeeld kan worden zo is ook het ene, de cirkel is een soort afstraling is van het volmaakte midden daartegen kan wel verdeeld worden. De geest omvat alle ideeën, het geheel van ideeën is de geest die in het Ene een zijn. De geest heeft alle ideeën voortgebracht. De intelligibilia zijn niet tot stand gekomen door een proces, ze zijn een afbeelding in stilstand van het Ene, de discursief denkende ziel heeft ook ideeën maar die kenmerken zich door verandering door anders zijn.

8. Hoe verhoudt Plotinus’ theorie zich, volgens Plotinus, tot die van Plato? En tot die van Parmenides?

Volgens Plotinus verteld hij niks nieuws en verwoordt hij slechts wat Plato’s reeds op een andere manier heeft beschreven. Volgens Plotinus verwees Parmenides in de dialoog van Plato al naar de drie entiteiten zijnde het ene, de geest en de wereldziel.

9. Hoe bevestigen de theorieën van Anaxagoras, Heraclitus en Empedocles die van Plotinus? En hoe staat Plotinus tegenover Aristoteles? Wat mist Plotinus in diens theorie?

Anaxagoras noemt de geest zuiver en ongemengd

Volgens Heraclitus is het Ene eeuwig en onvergankelijk

Volgens Empedocles is de Liefde het ene en brengt haat de scheiding teweeg

Aristoteles maakt het ene tot wat zichzelf veroorzaakt en daarmee eigenlijk het tweede

Een verklaring van waarom er meerdere oorsprongen zouden zijn die desondanks samenwerken naar een gemeenschappelijk doel? Daarnaast vraagt hij zich af hoe een geest die niet door materie gescheiden kan worden een veelheid kan zijn?

10. Wat zegt Plotinus’ leer van de drie hypostasen over ons? Wat bedoelt Plato met de aansporing om lichaam en ziel te scheiden?

Dat wijzelf ook in zekere zin bestaan uit drie hypostasen, zijnde ons lichaam, onze ziel en onze geest. Hij bedoelt niet zozeer een scheiding maken want die is er feitelijk al maar hij bedoelt hier volgens Plotinus mee dat we ons op de wereldziel moeten richten.

11. Hoe bewijst Plotinus het bestaan van Ideeën, en daarmee van de geest? En waarom moet de geest in ons zijn? En waarom moet in zekere zin ook het Ene in ons zijn?

Hoe kunnen we redeneren of iets mooi is als de idee mooi niet bestaat en hoe kunnen we er soms wel som niet over redeneren als er geen grond is? En daarom zou het ene die de oorsprong is van het mooie en het rechtvaardige in ons moeten zijn.

12. Hoe komt het dat wij ons vaak niet bewust zijn van de grote dingen in ons, en sommige mensen zelfs helemaal nooit? En wat moeten we doen om ons die dingen weer bewust te worden?

Omdat we vooral bezig zijn met de wereld om ons heen, onze blik is naar buiten gericht in plaats van naar binnen. We moeten stil worden en ons naar binnen keren en onszelf van binnen waarnemen zodat de ziel zichtbaar wordt en zodra wij de ziel waarnemen worden wij ons bewust van onze eeuwigheid en van het feit dat onze ziel tezamen met de wereldziel de wereld heeft vormgegeven en zo kunnen wij weer zicht krijgen

op de geest en ons richten op de geest die volmaakt is zodat wijzelf volmaakt worden. En alleen het volmaakte kan het volmaakte aanschouwen.

Leerdoelen

Sofisten

Wat is de historische context van de Sofistiek?

Wat zijn de filosofische kernpunten van de Sofisten?

Wat zijn de verdiensten van de Sofisten en welke kritiek is er op hen geuit?

Wat kunnen we over Socrates weten en waarom zijn de bronnen problematisch?

Wat zijn de kernpunten van de filosofie van Socrates?

Wat is de socratische methode?

Plato

Wat dacht Plato over schrijven en welke gevolgen kan dit hebben voor de interpretatie van zijn dialogen?

Wat zijn de kernpunten van Plato's ideeënleer?

Hoe bekritiseert Plato zijn ideeënleer?

Wat staat bekend als het probleem van de derde man?

Welke delen heeft de ziel en wat zijn haar deugden?

Noem één argument voor de onsterfelijkheid van de ziel.

Hoe is Plato's staat georganiseerd?

Is Plato's staat politiek van aard?

Aristoteles

Hoe verschilt het werk van Aristoteles van dat van Plato?

Hoe begrijpt Aristoteles de rol van de logica?

Wat is een syllogisme, en welke soorten syllogismen onderscheidt hij?

Wat zijn de grondbeginselen van Aristoteles' epistemologie?

Wat is een substantie, en wat zijn accidenten?

Wat is hylomorfisme?

Hoe definieert Aristoteles de ziel, en welke substanties bezitten een ziel?

Wat doet de aristotelische God, en hoe noemt Aristoteles hem?

Waarom noemt hij hem zo?